

SLOVENCİ PRED IN MED 1. SVETOVNO VOJNO

- živeli v A-O monarhiji; torej so se borili na strani CENTRALNIH SIL
- ČG in Srbija – na strani ANTANTE

Slovenci pred vojno

- v okviru Avstro-Ogrske
 - A: Štajerska, Goriška + Istra, Kranjska, Koroška, Trst → prestolnica: Dunaj
 - O: Prekmurje → prestolnica: Budimpešta
 - Beneška Slovenija v okviru Kraljevine Italije od leta 1866
- A-O – večnacionalna država (11 narodov)
 - privilegirana naroda: Madžari in avstrijski Nemci
 - 7 slovanskih narodov:
 - Slovenci
 - Hrvati
 - Poljaki
 - Čehi
 - Srbi
 - Ukrajinci
 - Slovaki
 - 2 neslovanska naroda: Romuni in Italijani
- edino Kranjska je imela slovensko večino in ne manjšino, kot v ostalih deželah
- jeziki znotraj slovenskega prostora poleg nemško govoreče skupine: italijanski na Z, madžarski na V
- delež Slovencev v avstrijskem delu: 4,5% (glej U, 139 – Etnična sestava habsburške monarhije)

Vojaška organiziranost

- bojevali so se tam, kjer je bila vključena A-O
- slovensko ozemlje je spadalo v območje graškega III. korpusa (središče: Gradec/Graz) / vseh korpusov=17
- Slovenci služili v 50 pehotnih polkih avstro-ogrske vojske – najpomembnejša:
 - kranjski 17. p.p. (81% Slovencev)
 - celjski 87. p.p. (84% Slovencev)

Polk (angleško, nemško Regiment) je stalna vojaška formacija. Polk je sestavljen iz 3-5 bataljonov in mu poveljuje podpolkovnik oz. polkovnik; ima med 2.000 do 6.000 vojakov.

Vzhodna fronta in balkansko bojišče

- A-O napove vojno Srbiji leta 1914 (Srbija ni privolila v raziskovalno skupino za storilce atentata)
- pred tem si A-O zagotovi zavezništvo z NEM
- A-O → 4 armade na V bojišče,
 - 2 armadi na balkansko bojišče
- A-O na obeh frontah doživljala poraze
- Slovencev niso pošiljali na balkansko bojišče – vedeli so, da obstajajo skupine za povezavo/združitvev južnih Slovanov ; niso hoteli dezertarjev, ki bi bežali k Srbom in obratno

Zapiski od drugega testa!

Londonska pogodba

- Italija na začetku vojne razglasila nevtralnost
- A-O je izsiljevala za ozemlja, nato ji antantne sile ponudijo več
- 26.4.1915 sklenejo sporazum v Londonu
- zahteva za Italijo: v roku enega meseca mora napovedati vojno A-O
- obljubljeni ozemlja: Trentino, južna Tirolska do Brennerja, Trst, Istra, Dalmacija v tedanjih mejah, luka Valona, otok, Saseno v Albaniji in popolno suverenost nad Dodekanezom v Egejskem morju
- Italija 23.5.1915 napove vojno A-O

Vodenje vojske

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- italijanski maršal: Luigi Cadorna
 - odločil se je za prodor na vzhod čez Sočo, preko slovenskega ozemlja do Madžarske
- avstro-ogrski poveljnik: Svetozar Borojević
 - Svetozar von Bojna Borojević (plemeniti Bojna)
 - iz Vojne krajine, po rodu Srb
 - kasneje feldmaršal

Italijansko bojišče

- odprto maja 1915
- segalo od švicarsko-italijanske-avstrijske meje preko Alp do tržaškega zaliva
- vzhodni del = soška fronta – najhujši boji
 - največji vojaški spopad v slovenski zgodovini na slovenskih tleh
 - najhujši spopad v visokogorju v zgodovini nasploh (2000m nadmorske višine)
- padlo 1 milijon junakov

Soška fronta

- največje bojišče na slovenskih tleh
- potekala po gorskih grebenih, ozkih in globokih dolinah, predalpskem hribovju
- prebivalstvo ob fronti so preselili v zaledje (posebna taborišča)
- zaradi naravnih razmer zahtevala izredne napore, številne žrtve

Posebnost bojevanja

- glavne značilnosti gorskega bojišča:
 - strm, težko prehoden teren
 - brez gozdov, ki bi prikrili vojake (nad gozdno mejo)
 - pehota = lahka tarča za nasprotnike
 - nevarnost snežnih plazov
- obramba v veliki prednosti pred napadalci
- kaverne
 - umetne jame, navadno vdolbene v skalnat teren
 - služile kot zaklonišče, skladišče za orožje

Transport

- vojaki in vojni ujetniki so gradili preskrbovalne poti, železnico cesto, žičnice, male elektrarne, vodovod
- najprej po železnici (do Bohinja/Kranjske Gore), naprej po cesti
- mulatiere – na ramenih mul prenašali material
- gorske ceste, grajene za potrebe vojske
 - cesto preko Vršiča gradili ruski vojaki (vojni ujetniki prepeljani iz V fronte), zasul jih je plaz

12 ofenziv

- prvih 11 izvede italijanska vojska:
 - v prvih 4 uspe Italijanom zasesti:
 - Vršič
 - Krn
 - Kobarid
 - Bovec
 - v 5. bitki so napadali Tolmin in Gorico (neuspešno)
 - v 6. so osvojili Gorico in Doberdob (tu so se bojevali Slovenci z obeh strani)
 - 7. – 9. : neuspešne ofenzive
 - 10. ofenziva: napadejo Trst, vendar ga A-O ubrani
 - 11. ofenziva: osvojijo Banjško planoto

12. soška bitka = čudež pri Kobaridu

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- okoli leta 1917 je A-O s težavo ohranjala frontno linijo – niso imeli več rezerv, če bi popustili pa bi Italijani prodrli in A-O bi morala kapitulirati
- odločijo se za 12. ofenzivo – priprave so potekale v tajnosti, sodelovala je tudi nemška vojska
- do odločilnega dogodka je prišlo v Kobaridu
 - začetek bitke: močno obstreljevanje, med Bovcem in Tolminom so uporabljali tudi bojne pline
 - nemška vojska je izkoristila meglo v dolini in prebila frontno linijo med Bovcem in Kobaridom« (= ena najuspešnejših akcij v zgodovini vojskovanja)
- avstro-ogrška vojska je Italijane potisnila v Padsko nižino do reke Tilment, nato vse do reke Piave
- na pomoč IT priskočita VB + FRA da ustavijo A-O vojsko → na tem mestu nato frontna linija obstane do l. 1918

*A-O vojska torej ni bila poražena ne na Soški in ne na V fronti → kapitulirala je iz drugačnih razlogov: notranji problemi (večnacionalnost – osamosvajanja, zahteve narodov)

Upori slovenskih vojakov

- z leti bojevanja vse več nezadovoljstva
- upori v vojašnicah, zaledju
- upori v Radgoni, Boki Kotski, Jundenburgu
- pojavi se dezerterstvo → decimiranje = postavijo se v vrsto, vsakega 10. ustrelijo
 - dvigovanje avtoritete
 - preprečevanje dezertiranja
 - preprečevanje uporov

Konec vojne

- po določilih londonskega pakta smo Slovenci izgubili skoraj 1/3 etničnega ozemlja
- V katerih državah so nato Slovenci živeli?
 - Kraljevina SHS
 - Italija
 - Avstrija (približno 120,000)
 - Madžarska

Soška fronta danes

- Muzej novejšje zgodovine v Ljubljani
 - Vojni muzej Solkan
 - Kobariški muzej
- *borili so se med drugim Erwin Rommel (na strani A-O), Benito Mussolini, Ernest Hemingway (am. pisatelj, roman »Zbogom orožje«, delo o španski državljanski vojni »Komu zvoni«)

SLOVENCİ V PRVI JUGOSLOVANSKI DRŽAVI

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

(med obema sv. vojnama)

Jugoslovanska ideja

- obstajala že v 19. stoletju
- južnoslovanski narodi: SLOVENCİ, HRVATI, SRBI, BOŠNJAKI, ČRNOGORCI, MAKEDONCI, BOLGARI
- Ivan Cankar že pred prvo svetovno vojno razmišlja o politični, ne pa tudi o jezikovno-nacionalni združitvi
- jezikovno-nacionalno združitve so zagovarjali iliristi (Stanko Vraz)
- konec 19. stoletja se pojavijo neoiliristi (Fran Ilešič)
- ob začetku vojne Slovenci lojalni državi
- v vojnih letih A-O doživljala poraze – odnos se spremeni
- krepitev ideje o povezovanju južnoslovanskih narodov
- med južnoslovanski narodi najpomembnejša vloga Srbov
 - Kraljevina Srbija članica antante – zmaga proti silam osi
 - že v balkanskih vojnah (stari zapiski) močno povečala svoje ozemlje
 - težnje k povezovanju Srbov v eno državo

Deklaracije

1. Niška deklaracija
 - poleti 1914 se je srbski parlament iz Beograda preselil v Niš
 - Niška deklaracija (Niš, Srbija)
 - 1914
 - sprejme jo srbski parlament
 - razširijo cilje širitve države poleg Srbov še na Hrvate in Slovence
 - osnovni cilj: slabitev A-O kot države, ki si je prizadevala za širitev na Balkan
 - slovenski parlament se je izjasnil, da podpira združitve južnoslovanskih narodov v 1 državo, brez opredelitve kateri narodi, kdaj in kako
 - velike razlike med jugoslovanskimi narodi
 - verska pripadnost: Slovenci in Hrvati katoliška, Srbi pravoslavna
 - nekateri politiki po začetku vojne odšli v tujino, v prestolnice antantnih sil (po podpisu londonskega sporazuma)
 - aprila 1915 v Parizu ustanovijo Jugoslovanski odbor
 - predstavljal naj bi v A-O živeče Slovence, Hrvate in Srbe
 - vodil Ante Trumbić
 - zagovarjal združitve Kraljevine Srbije, Črne Gore in južnih Slovanov iz A-O
 - pomagal pri sestavljanju jugoslovanskih prostovoljskih enot na strani antante
2. Majniška deklaracija (30.5.1917)
 - konec parlamentarnega življenja v monarhiji (začetek vojne) – slovenske politične stranke ne delujejo
 - v monarhiji večji narodi zahtevajo večjo samoupravo, samostojnost (Madžari, Čehi, Poljaki)
 - 1916 umre cesar Franc Jožef, nasledil ga Karel I.
 - Karel I. maja 1917 ponovno skliče parlament – razpravljali bi kako urediti razmere v monarhiji
 - predstavitev Majniške deklaracije, prvi dan zasedanja državnega zbora na Dunaju (30.5.1917)
 - prebral novi vodja Slovenske ljudske stranke dr. Anton Korošec = predsednik novoustanovljenega Jugoslovanskega poslanskega kluba
 - avstrijska oblast in dvor ne podprejo deklaracije
 - vodilni Slovenci pričnejo iskati podporo pri ljudstvu
 - ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič dal pobudo za deklaracijsko gibanje (ni bilo množično podprto – moški na fronti, cenzura)
 - podporo izrečejo slovenska društva, združenja

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- do spomladi 1918 so zbrali več kot 200 000 podpisov (množično aktivne ženske) – ni spremenilo mnenja oblasti
 - U,144 vsebina deklaracije
 - Slovenci, Hrvati, Srbi; SAMO TISTI ZNOTRAJ A-O → to je glavna razlika med krfsko in majniško deklaracijo
 - majniška: na čelu: habsburška dinastija
 - krfska: na čelu: Karađorđevići
3. Krfska deklaracija (20.7.1917) – temeljni dokument združitve leta 1918
- zastopniki Jugoslovanskega odbora z vlado Kraljevine Srbije
 - Nikola Pašić (predsednik srbske vlade), Ante Trumbić
 - otok Krk (srbska vojska se je tja umaknila 1915)
 - predvidevala je povojno ustanovitev Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (brez Bolgarov – bili na strani sil osi) kot demokratične parlamentarne monarhije pod dinastijo Karađorđevićev
 - deklaracija ni naletela na zadovoljstvo med južnimi Slovani – Srbi so to vzeli kot širitev Srbije
 - nekaj najpomembnejših sklepov Krfske deklaracije:
 - Jugoslavija naj bi bila monarhija (ustavna, parlamentarna, tako kot VB)
 - vladali Karađorđevići
 - Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (kralj bil po rodu Srb, zato na prvem mestu Srbi)
 - 3 priznani narodi
 - 5. člen: ni se uresničil → v škodo Hrvatov in Slovencev (velik del namreč pripadel sosednjim državam: IT in Avstriji)

dokument ni imel nekega pomena s strani J Slovanov, podpisal ga je samo predsednik nekega odpora; majniško pa so podpisali predsedniki kluba, torej dejanski voljeni poslanci

Deklaracijsko gibanje

- 1918 na mnenje južnih Slovanov vpliva Woodrow Wilson z idejo o samoodločbi narodov
- po vojaških uspehih NEM in A-O je avstrijska oblast prepovedala deklaracijsko gibanje
- Slovenci so poenotili svoja stališča – za pravico do samoodločbe in podporo majniški deklaraciji izrečejo vse slovenske stranke
- ne želijo biti pod habsburško oblastjo

Propad Avstro-Ogrske monarhije

Ustanavljanje političnih organov

- Narodni svet za Slovenijo in Istro
 - avgust 1918, Ljubljana
 - predstavniško telo Slovencev
 - sestavljeno iz vseh treh slovenskih strank
- Narodni svet (Narodno vijeće) Slovencev, Hrvatov in Srbov
 - oktober 1918, Zagreb
 - skupno vrhovno predstavniško telo
- podobne organe imajo tudi predstavniki večjih narodov v monarhiji, ki zahtevajo lastno državo
- 16. oktobra 1918 izdan manifest cesarja Karla I.
 - pripravljen preurediti monarhijo v zvezno državo po narodnem načelu
 - Narodni svet S, H in S ter drugi narodi, ga zavrnejo
 - cesar prisiljen priznati pravico narodov do samoodločbe (pod pritiskom Wilsona)
- konec oktobra 1918 habsburška monarhija prične razpadati (prva razglasi neodvisnost Češkoslovaška republika)

Ustanovitev Države SHS (Slovencev, Hrvatov, Srbov) – uresničitev majniške deklaracije

- Zagreb, 29.10.1918 – slovesnost ob razglasitvi Države SHS
- politični sedež v Zagrebu

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- država obstajala samo 1 mesec in 3 dni

Država SHS

- Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov – vrhovni organ (sedež v Zagrebu, predsednik Anton Korošec)
- Narodna svet za Slovenijo (pokrajinski odbori) – predstavniki vseh treh strank
- Narodni sveti za Hrvaško, Bosno, Dalmacijo
 - funkcija primerljiva s parlamenti
 - sveti niso bili zasnovani na podlagi volitev
- problemi Države SHS
 - ni bila mednarodno priznana (drugače politično kar stabilna)
 - ni imela priznanih meja (na Koroškem)
 - nastala na ozemlju poraženke prve svetovne vojne – v obrambi etničnega ozemlja niso smeli nastopati proti vojski držav zmagovalk → slovenske enote ne smejo ustavljati prodora Italijanov, ki so zasedali ozemlja, ki jim ga je obljubila antanta
 - nevarnost izbruha socialnih nemirov (čas konca vojne – pomanjkanje, gosp. kriza,...)
 - nekdanja A-O vojska se je s soške fronte pomikala preko slovenskega ozemlja → ni imela jasnega vodstva → nevarna, da bo začela pleniti...
 - širjenje sovjetske revolucije (z Madžarske je val prišel v Prekmurje); Murska republika
 - Srbi hoteli združitev s kraljevino Srbijo – matično državo
- Korošec je zato še pred ustanovitvijo odpotoval v Ženevo
- Ženevska deklaracija
 - N. Pašić & Korošec
 - Pašić pristal na vse Koroščeve zahteve → razlog: čez nekaj dni njegova vlada namerno odstopila, deklaracija je postala neveljavna, ustanovljena je bila nova vlada
 - Korošec iz Zagreba ni dobil pravih informacij → Svetozar Pribičević je s pristaši informiral mimo Korošča in Narodnega viječa (želi združitev Srbov)
 - Srbski politični vrh se je preselil v Pariz
 - Korošec je odšel tja, ni imel vize, vrnil se je šele v že novo državo

Narodna vlada za Slovenijo – 31.10.1918 (takrat predstavljena)

- Josip vitez Pogačnik (predsednik vlade)
- 12 ministrov + predsednik vlade (danes samo 11 ministrov + predsednik)
- zunanjega ministrstva ni bilo – funkcijo je opravljalo Narodno vijeće
- oblastni organ za slovensko ozemlje, Ljubljana
- območje pod njeno oblastjo se imenuje Slovenija
- težave s preskrbo in vrnitvijo vojakov s fronte v domače kraje
- na slovenskem ozemlju je bilo potrebno izvesti slovenizacijo uprave in šolstva

Ustanovitev Kraljevine SHS

- novembra 1918 začetek pogajanj o združitvi Kraljevine Srbije, Kraljevine Črne gore in Države SHS (Srbija odločilno besedo – najmočnejša država)
- v Črni gori odstavijo dinastijo Perovićev, razglasijo združitev s Srbijo
- enako storijo v Vojvodini (prej del Ogrske, večinsko srbsko prebivalstvo)
- Srbija ne pristane na enakopravnost združevanja – Državi SHS se mudi zaradi ambicij Italije

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- 1.12.1918 delegacija Narodnega sveta SHS sporoči odločitev o združitvi Države SHS s Kraljevino Srbijo, pod dinastijo Karađorđević (ta dan so slavili kot državni praznik)
- ime: Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
- centralizacija
 - oblikovanje skupne vlade decembra 1918 – prevzame oblast v celi državi
 - Narodna vlada za Slovenijo po dveh mesecih odstopi – nadomesti jo dežena vlada (manjše pristojnosti)
- Slovenci & Hrvati niso bili navdušeni, da je njihov kralj postal Srb – po vrhu še pravoslavna cerkev → Aleksandra niso sprejeli za svojega vladarja
- še eno razočaranje: ob popravku mej vključeni samo še nekateri Srbi, sporna ozemlja med Italijo in Slovenijo pa so pripadla večinoma Italiji

Značilnosti Kraljevine SHS

- glavno besedo imel Aleksander Karađorđević
- po skupni vladi 1919 začelo delovati še Začasno narodno predstavništvo
- prestolnica Beograd (centralizacija)
- ne upoštevajo različnih navad narodov
- pojavijo se nasprotja: zagovorniki centralizma ali avtonomije

<u>Zagovornice centralne oblasti</u>	<u>Zagovornice avtonomije</u>
Narodna radikalna stranka (NRS)	Hrvaška kmečka stranka (HKS)
Jugoslovanska demokratska stranka (JDS)	Slovenska ljudska stranka (SLS)
Komunistična partija Jugoslavije (KPJ)	Jugoslovanska muslimanska organizacija (JMO)
Socialistična stranka Jugoslavije (SSJ)	

- najmočnejša srbska stranka Narodna radikalna stranka
 - večina predsednikov držav iz te stranke
 - utrjevali premoč Srbov v državi
- v Jugoslovanski demokratski stranki združeni liberalci z vseh delov države
- Komunistična partija Jugoslavije zagovarjala enotnost, okrepila se je z dogajanjem v Rusiji
- Socialistična stranka Jugoslavije je pričakovala, da bo v enotni državi lažje dosegla enotnost delavskega razreda, boj za njihove socialne pravice
- na Hrvaškem najmočnejša Hrvaška kmečka stranka
- na Slovenskem Slovenska ljudska stranka
- v Bosni in Hercegovini Jugoslovanska muslimanska organizacija
- volitve v ustavodajno skupščino
 - 28. junij 1921
 - največ glasov sta dobili NRS in JDS

Sprejetje ustave

- sprejeta 28. junija 1921 – srbski narodni praznik Vidov dan
- vidovdanska ustava
- majhna podpora ustave
 - zaradi omejevanja političnega delovanja ustavodajno skupščino bojkotirana KPJ in HKS

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- pred glasovanjem zaradi centralizma/neupoštevanja stališč zasedanje zapustijo poslanci manjših strank (tudi SLS)
- ustavo podprlo le 53% izvoljenih poslancev

Določila ustave

- velika pooblastila kralju: skliceval/razpuščal skupščino, poveljnik vojske, imenoval uradnike
- nižje upravne enote = okraji (srbsko srez)
- zagotavljala nekatere temelje liberalne svoboščine: svoboda tiska, govora, nedotakljivost premoženja, splošno volilno pravico za moške
- uradni jezik: srbsko-hrvaško-slovenski
- priznani narodi: Srbi, Hrvati in Slovenci (Črnogorce, Bošnjake, Makedonce šteli za dele srbskega naroda)
- pripadniki drugih narodov dobili malo narodnih pravic (Nemci, Madžari, Albanci, Slovaki,...)
 - najmočnejša manjšina Nemci

Problemi novoustanovljene države

- nekdanja A-O pod vplivom zahoda; Kraljevina Srbija, ČG in Bolgarija pa pod Turčijo
- nerešena vprašanja:
 - državne ureditve (republika ali monarhija, centralizirana ali zveza enakopravnih narodov...)
 - federacije
 - vojske (skupna/vsaka svojo)
 - naroda (U, 150 – graf)
 - * 1/3 Srbi + ČG
 - * na 2. mestu Hrvati
 - * 3.: Slovenci
 - vere (kristjani, Židje, muslimani)
 - * kristjani: pravoslavci, (bila 1. cerkev – pripadal kralj) protestanti, katoličani
 - jezika
 - * kateri bo uradni jezik
 - * uradni jezik vojske srbohrvaščina
 - pisava
 - * 2 pisavi: cirilica, latinica

Zakaj so se Slovenci odločili za združitev?

- zgodovinski strah pred Nemci/Italijani/Madžari, ki so vsak po svoje hoteli del slovenskega ozemlja – med 2. svetovno vojno se je strah izkazal za upravičenega
- težnja po ohranitvi jezika in kulture (njim so Slovenci kulturno bolj sorodni kot Nemcem/Italijanom/...)
- vprašanje meja – v zavezništvu s Srbijo bili prepričani, da bodo ohranili meje
- gospodarski vzrok: Srbija je bila manj razvita kot Slovenija, priložnost za slovensko gospodarstvo (se je uresničilo)

Sprejemanje ustave

- najvišji zakon/akt vsake države
- obstaja več konceptov – politične stranke so se delile na 3 tabori
- politični tabori (U,149)
 - centralistično-unitaristični (NRS, JDS)
 - federalistično-autonomistični (HRSS, JMO, SLS)
 - delavske stranke (JSS, KPJ)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

1: stranke, ki so zagovarjale državni centralizem (= vodeno vse iz enega političnega centra – Beograd) in narodni unitarizem (=obstaja 1 priznani narod – jugoslovanski (v ozadju je to srbski))

- **NRS** – Narodna radikalna stranka
 - Nikola Pašić
 - največja srbska stranka
 - konservativna
 - največja podpora: Srbi iz Srbije
 - **JDS** – jugoslovanska demokratska stranka (združevala srbske liberalce, prečanske Srbe in slovenske liberalce (nekdanja Slovenska ljudska stranka))
 - L. Davidović, S. Pribičević
 - liberalna
 - imeli volivce iz cele države
- obe stranki sta imeli podporo pri kralju
- na volitvah dosegali največji uspeh (predsedniki prihajali iz teh 2 strank)

2: nasproti prvemu: federalizem (= zveza enakopravnih narodov – FEDERACIJA) in vsak narod bi naj znotraj federativne enote imel narodno avtonomijo (Slovenci bi o slovenskih zadevah odločali v LJ) v Beogradu pa samo o skupnih zadevah (finance, vojska, zunanja politika)

- **HRSS** – Hrvaška republikanska seljačka stranka
 - Stjepan Radić (najpomembnejši politik med obema vojnama)
 - zagovarjala tudi republikansko ureditev (poleg federativne in avtonomne) → kralj se ni strinjal
 - največ podpore na Hrvaškem – vendar v Beogradu sploh niso imeli predstavnika v parlamentu
 - Beograd bojkotiral
 - **JMO** – Jugoslovanska muslimanska organizacija (združevala muslimane na območju BiH)
 - **SLS** – Slovenska ljudska stranka
 - predsednik Anton Korošec
 - federacija, avtonomija
- vse 3 nikoli niso mogle zagotoviti večine v parlamentu (številčno SLO in HR < SRB)
- sodelovale s srbskimi strankami, da bi si zagotovili večjo podporo, privilegije

3: leвица v političnem smislu (desne stranke: NRS, HRSS, JMO, SLS; sredina: JDS)

- **JSS** – Jugoslovanska socialistična stranka
 - edina legalna delavska stranka v obdobju med vojnama
 - mala podpora – marginalna
 - **KPJ**
 - ustanovljena 1919, na volitvah l. 1920 dosegla 3. volilni uspeh (za NRS, JDS)
 - delovala na ozemlju celotne Jugoslavije
 - hotela izvesti družbeno, sovjetsko revolucijo
 - posluževali so se atentatov, sabotaž – politično delovanje → zato njihovo delovanje omejeno
 - 1921 – zakon o zaščiti države
- SL, HR – v skupno državo z namenom, da bodo na boljšem kot v A-O
- ni bilo tako – NRS, JDS – zagovarjali velikosrbske interese
- 28.6.1921 – **vidovdanska ustava** *Vidov dan – praznik srbske pravoslavne cerkve
 - * Hrvate zbolelo; bojkotirali; komuniste pa so prepovedali
 - * glasovalo malo poslancev
 - * NRS, JDS dobili približno 180 glasov, do 220 manjkalo še 40
 - * na svojo stran zato pridobili JMO
 - * za ustavo niso glasovali Hrvati, komunisti, del Slovencev (glasovali samo slovenski liberalci)- monarhija
- centralizem
 - delitev države na oblasti (slovensko ozemlje razdeljeno na oblast v LJ in oblast v MB)
- unitarizem
 - * Slovenci priznani kot pleme, v A-O so pa bili priznani kot narod
 - * ustava uzakonila številna liberalna načela (svoboda govora, tiska, ...) – v praksi kršeno
 - o bila je napisana po francoskem vzoru – Francija je bila velika zaveznica prve jugoslovanske države
- nezadovoljstvo Slovencev in Hrvatov
 - * zahteva po reviziji ustave – ni uspelo

1. Parlamentarno obdobje

- edini čas v obdobju skupne države J Slovanov (tudi po vojni tega ni bilo) z večstrankarskim parlamentarnim političnim delovanjem
- volitve 1920, 1923, 1925, 1927
- vse na 2 leti – vlade so padale zaradi politične nestabilnosti
 - stranke se niso mogle zediniti
 - narodi se niso razumeli
 - volitve l. 1920 – v ustavodajno skupščino (sprejetje ustave leta 1921)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- KPJ od leta 1921 prepovedana zaradi terorističnih akcij
- 1924 razpad JDS (največji podporniki kralja)
 - Demokratska stranka = DS (srbski liberalci)
 - Samostojna demokratska stranka = SDS (prečanski Srbi in slovenski liberalci)
 - prvi veliki politični preobrat v državi
 - velik šok za kralja – JDS ga je najbolj podpirala
- 1925 HRSS postane HSS
 - Radić ukine republikanski program (zato brez R-ja)
 - Hrvati takrat pridejo v Beograd v parlament (prej niso)
- SDS in HSS se združita v KDK (Kmečko demokratska koalicija)
 - Pribičević + Radić
 - KDK sedaj predstavlja največjo opozicijo v državi
 - signal za slovensko stranko, da je prišel čas za vstop v vlado
- SLS – 1927 blejski sporazum
 - dovolj opozicije – potrebno je vstopiti v vlado
 - sklenejo dogovor s srbskimi strankami (radikalnimi in demokratičnimi)
 - Anton Korošec v tej vladi nato postane notranji minister – »policijski minister«

Situacija v državi se še vedno ne uredi

- 20. junij 1928: streljanje v skupščini, višek krize v državi (Puniša Račić, poslanec srbske stranke)
 - hrvaški poslanci med govorom ozmerjali Račića
 - on opozoril na krvav obračun če ne utihnejo – niso
 - umrejo 4 hrvaški poslanci (med drugim tudi Stjepan Radić)
 - Račić kasneje zahteval pogovor s Korošcem (notranji minister) – ga ni sprejel, kasneje so mu sodili (obsojen na 20 let, živel v vili, dovoljeni obiski; 1944 ga partizani ubijejo)
 - v ozadju atentata naj bi stal kralj Aleksander, da bi se znebil neugodnih Hrvatov in baje tudi Anton Korošec
- Anton Korošec postane predsednik vlade
 - kralj mu ponudi mandat – sklepal, da ni pametno podeliti Srbom (ker bi tako še bolj razburil Hrvate), samim Hrvatom pa tako ali tako ne
 - edini politik, ki ni bil Srb iz Srbije na tem položaju

2. Obdobje kraljeve diktature (= šestojanuarska diktatura)

Zemljevid Kraljevine Jugoslavije (banovine), učb. 152

- 6. januar 1929: kralj Aleksander razpusti parlament, prepove delovanje političnih strank in sindikatov
- imenuje novo vlado, odgovorno zgolj njemu → predsednik vlade general Petar Živković
- oktober 1929: kralj državo preimenuje v Kraljevino Jugoslavijo
 - to naj bi poudarilo državno in narodno (jugoslovansko) enotnost
 - geslo »En kralj, ena država, en narod, en jezik«

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

Državo je preimenoval v Kraljevino Jugoslavijo in jo razdelil na devet banovin z Beogradom, Zemunom in Pančevim kot posebnimi upravnimi enotami. Banovine so se povečini imenovala po rekah, edino Dravska in Vardarska sta zaradi specifičnega položaja obsegali enotno narodno ozemlje. Banovine niso imele nobene avtonomije, bane pa je imenoval kralj.

- povečevanje politične in gospodarske krize
- kralj prisiljen popustiti → 1931 izda novo ustavo
 - oktroirana (vsiljena) ustava – ni bila sprejeta v parlamentu (izdal monarh sam)
 - dopuščala je ustanavljanje takšnih političnih strank, ki so imele zadostno število članov v vseh okrajih države
- vladna stranka je bila Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS)
 - sestavljena iz liberalnih strank (zagovornice unitarnega jugoslovanstva)
- značilnosti kraljeve diktature
 - opiranje na vojsko, policijo
 - cenzura, strog nadzor tiska
- nezadovoljstvo ljudi se povečuje
 - slab politični položaj, poglobljanje gospodarske krize
 - poslabšanje socialnega položaja
- zunanja politika
 - mala antanta (+ Češkoslovaška in Romunija)
 - 1934 balkanski pakt (+ druge balkanske države)
 - Kralj Aleksander dobi nove sovražnike (Madžari in Italijani, zarota skupaj s Hrvti in Makedonci)
- oktober 1934, Marseille: atentat na kralja Aleksandra
 - vrhunec nezadovoljstva ljudi
 - organiziran s strani pripadnikov hrvaške in makedonske politične emigracije (s terorističnimi akcijami so si prizadevali za večje pravice Hrvatov in Makedoncev)

3. Kraljevo namestništvo

- prestolonaslednik Peter II. Karađorđević še mladoleten
- pri vladarskih opravilih ga nadomesti regent knez Pavle Karađorđević
- 1935 vnovične volitve – potekal ne na podlagi oktroirane ustave
- ustanovljena Jugoslovanska radikalna zajednica (skupnost) (JRZ)
 - združitev pripadnikov treh nekdanjih strank: Narodna radikalna stranka (pravoslavni Srbi), Slovenska ljudska stranka (katoliški Slovenci) in Jugoslovanska muslimanska organizacija (bosanski muslimani)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- JRZ dobi oblast v državi
- zmanjšanje gospodarske krize
- predsednik vlade Milan Stojadinović (JRZ) (Anton Korošec notranji minister)
 - spogledovanje z Italijo in Nemčijo
 - Jugoslavija se je spreminjala v fašistično državo → Stojadinović odstavljen
- nerešeno nacionalno vprašanje (najbolj nezadovoljni Hrvati)
- del srbskih politikov želi državo preoblikovati po »plemenskem« načelu
- (velesile predstavljajo versajske meje, Češkoslovaška in Albanija izgineta s političnih zemljevidov, napovedala se je nova svetovna vojna)
- 1939 Hrvaško-srbski sporazum = sporazum Cvetković-Maček
 - hrvaški politični vodja Vladko Maček in Dragiša Cvetković (Srb) – podpisnika
 - glavni sklep: ustanovitev Banovine Hrvaške (obsežnejša kot današnja Hrvaška)

Znova se je zaostroilo hrvaško-srbsko vprašanje. Nastala je nova Banovina Hrvatska, z združitvijo Savske in Primorske banovine ter pridružitvijo delov Bosne in Hercegovine. Banovina naj bi imela svoj parlament (sabor), ki bi zakonodajno oblast delil s kraljem, prevzela pa naj bi tudi gospodarske zadeve, zdravstvo, pravosodje in notranjo upravo. Podobno naj bi postala organizirana še Dravska banovina, vsa preostala območja Kraljevine pa bi se združila v veliki srbski banovini, šlo naj bi za novo delitev oblasti.

- podpisali naj bi tudi Slovensko-srbski sporazum
 - vzhodni del bi bil srbska banovina, Dravska banovina bi postala Banovina Slovenija
 - preoblikovanje države prepreči druga svetovna vojna
- 25.3.1941 pristop k trojnemu paktu
 - pristop podpisal Markovič, na Dunaju
 - Italija, Nemčija, Japonska + Jugoslavija
- državni udar (vodil general Simović)
- 6.4.1941 napad na Jugoslavijo
 - oblast prevzamejo okupatorji

~ 25.03.1941- na dvorcu Belvedere (Dunaj) je Jugoslavija pod pritiski pristopila k Trojnemu paktu, podpisnika pogodbe sta bila Cvetković in Maček- »Cvetković- Mačkova vlada«

V večjih mestih (os Ljubljana- Zagreb- Beograd) so se kot nasprotovanje pristopu pričele demonstracije, najhujše so bile v Beogradu. Zagovarjali so geslo »**Bolje rat nego pakt**«, KPJ je demonstracije podpirala.

~ 27.03.1941- pride do državnega udara, ki so ga izvedli simpatizerji Velike Britanije in Francije, ter proti Nemčiji. **Petra Karađorđevića** (sin Aleksandra Karađorđevića, ki je vladal od 1918-34, ubili so ga v Marseillesu, za tem je sledilo »obdobje kraljevega namestništva«) so razglasili za polnoletnega in za kralja. Jugoslavija je tako dobila novo vlado, njen vodja je bil **general Dušan Simović**.

~ 6.04.1941- ko je Hitler izvedel za vale upora v Jugoslaviji, je doživel napad besa, zato je ukazal pripraviti napad na Jugoslavijo in pripravil 83 divizij oz. 2 milijona vojakov. Na ozemlje Jugoslavije je vdrla vojska 4 držav: Nemčije, Italije, Madžarske in Bolgarije. Nemško letalstvo je bombardiralo Beograd, istočasno so vdrle kopenske enote:

- iz S Nemčija
- iz Z Italija,
- iz V Madžarska
- iz JV Bolgarija

Jugoslovanska vojska se skorajda ni branila, bila je neorganizirana in slabo oborožena, uspeli so mobilizirati le 1250 000 vojakov. Kralj Peter in vlada so zapustili državo, najprej so zbežali v Egipt, nato v London.

~ 17.04.1941- namestništvo v Jugoslaviji je podpisalo brezpogojno kapitulacijo.

Znanost, kultura in šport med vojnama

Stanje v šolstvu pred spremembami

- v A-O so materni jezik uporabljali v ljudski šoli
- v srednjih šolah pouk v nemščini (Primorska italijanščina)
- neuspešen boj za slovensko univerzo v Avstriji
- Slovenci študirali na univerzah s predavanji v nemščini

Emancipacija slovenskega jezika v šolstvu in upravi

- 1918/19 slovenizirane srednje šole

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- 1919 Univerza v Ljubljani
 - glavna pobudnika Ivan Hribar in dr. Mihajlo Rostohar
 - v 20. letih so skušali ukiniti (slovenski študentje naj bi hodili na drugi dve univerzi v državi) – imenujejo jo po kralju Aleksandru, zato ne upajo ukiniti
- 5 fakultet: filozofska, pravna, teološka, tehniška, medicinska
- osnovne šole
 - predmetnik: verouk, čitanje, lepopis, slovenski jezik, srbohrvaški jezik, računstvo, zgodovina, zemljepis, prirodopis, risanje, petje, telovadba, praktična gospodinjska znanja in higiena
 - ocenjevali vedenje in pridnost
- enakopravnost obeh spolov v šolstvu (dekleta so lahko obiskovala srednje in visoke šole)
- slovenščina nadomesti nemščino v uradnem poslovanju
- 1920 SNG – Slovensko narodno gledališče
- 1928 Narodna galerija, oddajati začne Radio Ljubljana
- 1938 Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani (1938)
 - ni mogla nositi imena »slovenska«, ker je v državi obstajal enoten, jugoslovanski narod
- 1939 Narodna in univerzitetna knjižnica (1939)
- 2200 knjižnic

Umetnost, arhitektura

- književniki: Oton Župančič, Edvard Kocbek, Slavko Grum, Alojz Gradnik
- glasba: Slavko Osterc
- slikarstvo: Ivana Kobilica, Božidar Jakac, France Mihelič, Avgust Černigoj, Veno Pilon, Rihard Jakopič
- arhitektura:
 - Jože Plečnik – NUK, tržnica, pokopališče na Žalah
 - Vladimir Šubic – ljubljanski Nebotičnik

Prosti čas

- prvi slovenski film 1931, 54 kinematografov, igralka Ida Kravanja
- Radio Ljubljana
- društveno življenje: amaterska gledališča, gasilska društva, godba na pihala, tamburaši

Šport

- telovadno društvo Sokol
 - prvo telovadno društvo v Sloveniji
 - liberalno usmerjeni
 - spodbujali narodno in kulturno zavest
- telovadno društvo Orel
 - nastalo pod okriljem Slovenske ljudske stranke
- slovenski telovadec in olimpijec Leon Štukelj

DRUGA SVETOVNA VOJNA NA SLOVENSKEM

Slovenci pred drugo svetovno vojno

- živeli v Kraljevini SHS (od 1929 Kraljevina Jugoslavija)
- dinastija Karađorđević
- narodni unitarizem, državni centralizem
- velika nesoglasja med narodi (predvsem Srbi in Hrvati)
- gospodarsko neenakomerno razvita država
- velik del slovenskega narodnega ozemlja pripadel Avstriji, Italiji in Madžarski

Aprilska vojna

- 25. marec 1941: pristop k trojnemu paktu
- izbruh demonstracij (najmočnejše v Beogradu)
- dva dni pozneje probritanski oficirji izvedejo državni udar
- oblast prevzame general Dušan Simović
- na prestol postavijo Petra II. (predčasno razglasijo za polnoletnega)
- 6. april 1941: Hitler napade Jugoslavijo
 - bombardiranje Beograda
 - prodor nemških kopenskih enot z različnih smeri
 - pridružitve italijanskih in madžarskih vojaških enot
 - slaba pripravljenost jugoslovanske vojske
- 10. april 1941: razglašena Neodvisna država Hrvaška (razglasijo ustaši = hrvaško, po fašističnem vzoru organizirano gibanje)
- Slovenija v celoti okupirana že 11. aprila
- kralj Peter II. in vlada se umaknejo na ozemlje pod nadzorom Velike Britanije
- 17. april 1941: podpis brezpogojne kapitulacije

Okupacija

- Neodvisna država Hrvaška
 - vodijo ustaši (A. Pavelić) – kolaboranti
 - po nacističnem vzoru so sprejeli protijudovsko zakonodajo
 - nasilno spreobračanje pravoslavnih Srbov v katoliško vero → sproži upor prebivalstva
 - taborišče Jasenovac – pobijanje Srbov, Romov in Židov
- Makedonijo, Kosovo in južno Srbijo sta si razdelili Bolgarija in marionetna italijanska Velika Albanija
 - Makedonci nepriznani kot narod (govorili so jim Srbi)
- Črna gora pod italijansko upravo
- (okrnjena) Srbija – upravo dobi srbska policija pod vodstvom generala Milana Nedića (sodelovali z Nemci)
- slovensko ozemlje so si razdelile Nemčija, Italija in Madžarska (delček tudi NDH)
 - Okupacijska razdelitev Dravske banovine, učb. 166 (zemljevid)
 - okupatorji ozemlja želijo trajno priključiti svojim državam
 - Slovence so želeli nasilno asimilirati
 - etnocid – uničenje kulturne posebnosti in narodne identitete skozi nasilno asimilacijo

Partizani

Partizanske čete so začele nastajati takoj po okupaciji. Čete so sestavljali predvsem komunistični prostovoljci, izkušeni borci pa so se že borili v španski državljanski vojni. Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je sodelovalo z jugoslovanskim vojaškim vodstvom, akcije pa so načrtovali in izvajali samostojno. Partizani so se borili predvsem na gverilski način, tako da so okupatorje napadali iz zasede ali izvajali diverzantske akcije. Partizani so si zavetje poiskali v gozdovih, na samotnih kmetijah ali v kočah, okupatorji pa so proti četam organizirali velike ofenzive.

Spor med četniki in partizani (državljanska vojna v Srbiji)

- države protifašistične koalicije ne priznavajo razkosanja Jugoslavije
- kot legalno oblast priznavajo begunsko vlado in kralja Petra II. Karađorđevića
- poveljnik vojske general Draža Mihailović – imenuje vlada
 - v Srbiji razvije močno četniško gibanje
 - cilj: obnova Jugoslavije z dinastijo Karađorđević na čelu
 - ob koncu vojne želijo prevzeti oblast
- poleti 1941 se ob četništvu razvije partizansko gibanje
 - poveljnik Josip Broz Tito
 - glavno pobudo prevzame KPJ
 - cilj: izvedba socialistične revolucije

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- poveljnika četnikov in partizanov sta se jeseni 1941 dogovarjala o sodelovanju (cilj: izgon okupatorja) – neuspešno
- pride do spopadov med četniki in partizani
 - četniki v želji po porazu partizanov obrnejo na Nemce
 - v srbskem mestu Užice (osvojen ozemlje v Jugoslaviji = Užiška republika) se pridružijo nemškim vojaškim enotam → konec misli o skupnem nastopu proti okupatorju

NOB – Narodnoosvobodilni boj

- vodja narodnoosvobodilnega boja: Josip Broz Tito
- partizansko gibanje
- KPJ – Komunistična partija Jugoslavije
- november 1942, Bihać (BiH): ustanovljen AVNOJ
 - Antifašistično veće narodnog osvobođenja Jugoslavije
 - slovensko PSNOJ = Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije
 - najvišje predstavniško telo odporiškega gibanja
- 29.11.1943, Jajce: drugo zasedanje AVNOJ-a
 - AVNOJ postane zamek poveljne jugoslovanske skupščine
 - podrejena mu je bila NKOJ – Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije
 - njen predsednik Josip Broz Tito (podeli si naziv maršal)
 - na zasedanju so potrdili zahtevo vodstev Slovenije in Hrvaške po priključitvi Primorske k Jugoslaviji
 - kraljeva vlada v izgnanstvu in kralj Peter ne moreta zastopati jugoslovanskih narodov (odvzamejo jim vse funkcije) – njihovi predstavniki so organi osvobodilnega gibanja
 - poveljna Jugoslavija bi naj bila federacija = skupnost enakopravnih narodov
- na teheranski konferenci (1943) so Titove partizane priznali kot sobojevnike proti nacistični Nemčiji
- Ivan Šubašić imenovan za novega predsednika jugoslovanske vlade (hrvaški politik)
- junij 1944, Vis: podpisan sporazum Tito-Šubašić
 - AVNOJ in NKOJ priznana kot začasna skupščina in vlada
- legendarne bitke (vse v BiH – najhujši teren): Neretva (bitka za ranjence), Sutjeska, Drvar (desant)

Napad na Slovenijo

- sočasno z napadom na Beograd
- reka Drava naravna zaščita pred Nemci
- Narodni svet – najvišje politično telo v Sloveniji
 - vse predvojne politične stranke (razen KPS – nelegalna)
 - predsednik: dr Marko Natlačen (ban)
 - zahtevali so, da se jugoslovanska vojska na ozemlju Slovenije popolnoma podredi – ta vojska bi potem bila slovenska narodna
- 12.4.1941 Marko Natlačen v Celju
 - od Nemcev zahteva, naj zasedejo celotno slovensko ozemlje in dovolijo ustanovitev samostojne Slovenije

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- zahteva neuresničena, ker si ITA, NEM in MAD že razdelijo ozemlje Slovenije
- razdelitev ozemlja
 - Italija: Ljubljana z okolico, Notranjska, Dolenjska → združijo v Ljubljansko pokrajino
 - Nemčija: Štajerska in Gorenjska (Koroška del Nemčije že od 1938)
 - Madžarska: Prekmurje (+ Razkrižje)

Okupacijski režimi (delovni list!)

1. Nemški okupacijski režim

- Hitler: »Naredite mi to deželo spet nemško.«
- najbolj nasilna politika do Slovencev
- nasilna germanizacija
- navodila za izganjanje Slovencev (260 000) – Himmlerjeva navodila
 - želeli so narediti prostor za kočevske Nemce
 - za izgon so predvidevali predvsem izobražence, učitelje in duhovnike
 - dejansko so jih izgnali/preselili 80 000
- mlade moške so vpoklicali v nemško vojsko (prisilna mobilizacija)
- prebivalci v treh kategorijah:
 - primerni za življenje v nemškem rajhu (arijci)
 - neprimerni za življenje v nemškem rajhu (te bi naj izselili)
 - nevarni za življenje v nemškem rajhu (komunisti, intelektualci)
- izvajali so rasne preglede
- slovenščina prepovedana v šolah in upravi
- vsa imena so ponemčili, zaprli slovenske ustanove in društva, uničili slovenske knjige
- odpor prebivalstva (sabotaže, streljanje na nemške vojake) – okupatorji nasilje še zaostrijo
 - streljanje talcev, zapiranje sorodnikov upornikov (kvote – npr. za enega nemškega vojaka 10 slovenskih)
- veljala nemška zakonodaja, prebivalci so dobili nemško državljanstvo
- kolaboracije ni bilo (do 1943)

2. Italijanski okupacijski režim

- Ljubljano z okolico, Notranjsko in Dolenjsko združijo v Ljubljansko pokrajino
- 3.5.1941 aneksija (priključitev Italiji) Ljubljanske pokrajine –dobi poseben status
- na čelu Ljubljanske pokrajine visoki komisar ob pomoči SOSVETA (slovenski politiki)
- slovenski fantje niso vpoklicani v vojsko (primorske Slovence ja)
- italijanščina obvezen predmet v šolah
- kulturne in druge javne ustanove so lahko naprej delovale (zveste italijanski oblasti)
- politični in državni sistem se je preoblikoval po fašističnih zgledih
- Slovence so skušali asimilirati na daljši rok – ugotovijo, da Slovenci zavračajo okupacijo, jo štejejo za začasno stanje
- v Ljubljansko pokrajino je prebežalo veliko Slovencev z nemškega okupacijskega območja
- Ljubljana žarišče odporneškega gibanja

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

3. Madžarski okupacijski režim
 - Prekmurje v aprilski vojni zasedejo nemške enote
 - 16.4.1941 Prekmurje predajo v upravo Madžarski
 - okupacijska politika podobna nemški
 - Prekmurce so šteli za del madžarskega naroda – potrebno pomadžariti
 - slovenščina prepovedana, v javni upravi in šolstvu uvedena madžarščina
 - venska teorija – Prekmurci so Vendi, ki izvirajo iz Keltov, po krvi, tradiciji in kulturi pa spadajo v madžarsko državo (delovni list)

Upor proti okupatorju

- družil jih je tudi boj proti komunizmu; vendar skupine slabše organizirane in politično vodene, zato so prej ali slej nehale delovati
- OF najbolj vplivna

Osvobodilna fronta (OF)

- na pobudo Komunistične partije Sloveniji
- Ljubljana, 26.4.1941, hiša Josipa Vidmarja – ustanovijo OF
- nekaj časa se je predstavljala kot Protiimperialistična fronta
 - izhaja iz pogledov vodstva SZ
 - jugoslovanski komunisti menja, da se v vojni bojujejo imperialistične države
 - delavstvo, pod vodstvom komunističnih strank naj bi se uprlo imperialistom
 - vojno bi izkoristili za izvedbo revolucije
- ustanovitelji: komunisti, krščanski socialisti, del sokolske organizacije, predstavniki kulturnih delavcev
- voditelji: B. Kidrič, E. Kardelj, E. Kocbek, J. Vidmar
- ne izrečejo se jasno za nasprotnike Nemcev
 - Nemčija je bila zaveznica SZ
 - ena izmed ustanoviteljic je bila tudi KPS – v SZ vidijo idealno državo
 - 22. junija 1941 Nemčija napade SZ, postanejo uradni sovražniki
 - Protiimperialistična fronta se preimenuje v OF
- glavni cilji OF:
 - boj proti okupatorju
 - osvoboditev domovine
 - prevzem oblasti
 - revolucija (KPS)
- nekateri zavrnejo vstop v OF, ker so ocenjevali, da komunisti želijo uvesti komunistično diktaturo
- komunisti imeli glavno besedo, najštevilnejši so bili krščanski socialisti
- komunisti so edini imeli ilegalne tiskarne (tisk ilegalnih glasil in brošur osvobodilnega gibanja)

Temeljne točke OF, opredeljene konec 1941, objavljene januarja 1942; U, 170

* samoodločba naroda – sklicevanje na ATLANTSKO LISTINO

VOS = Varnostno-obveščevalna služba

- ustanovila KPS, ločeno od OF
- nadzirali so Slovence, ki so jih šteli za politične nasprotnike

PARTIZANSKE ENOTE	ENOTE NARODNE ZAŠČITE
<ul style="list-style-type: none">- ustanavljati začeli poleti 1941- Franc Leskošek - Luka (poveljnik)	<ul style="list-style-type: none">- delujejo ilegalno, tajno- po mestih, večjih naseljih

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

<p>slovenskih partizanskih čet)</p> <ul style="list-style-type: none">- politkomisar: Boris Kidrič- taktika: <u>gverilski način vojskovanja</u><ul style="list-style-type: none">* izogibajo se frontnemu spopadu z nasprotniki, ker so slabše opremljeni + številčno šibkejši* nasprotnike iz zasede napadejo, ustrahujejo, hočejo vzpostaviti nemir, skrivajo se v gozdovih- glej prejšnje zapiske	<ul style="list-style-type: none">- zbirali podatke o nasprotniku- zbirali hrano, orožje → nato ilegalno pošiljali partizanskim enotam- izvajali so sabotaže v mestih, širili protisovražno propagando- širili idejo OF
---	--

- Ljubljana – do l. '42: center osvobodilnega gibanja na SLO, največ pripadnikov + mesto ustanovitve OF
- ilegalni Radio Kričač, tiskali so ilegalne časopise
- Nemci so nato zato LJ obdali z žico, poostriili nadzor znotraj mesta: čistke, pošiljali v taborišče
- delovanje se je zato iz LJ premaknilo na jug: KOČEVJE → do junija leta 1942 je tam nastalo obsežno osvobojeno ozemlje (2/3 ljubljanske pokrajine); Italijani so nadzorovali le še glavne prometnice + večja mesta
- partizani so nato na tem ozemlju ustanovili svoje bolnišnice, šole, tiskali svoj denar, organizirali številne kulturne prireditve,

Dražgoše, januar 1942

- Cankarjev bataljon proti nemškim enotam
- bataljon se umakne brez večjih izgub, Nemci se maščujejo nad domačini – vas so požgali, prebivalce deloma postrelili ali odgnali v koncentracijska taborišča
- katoliški in liberalni politiki za teror obsodijo OF

Roška ofenziva

- slovenski partizani 1942 izbojujejo prvo večje osvobojeno ozemlje (od Kolpe do predmestij LJ)
- italijanska vojska sproži veliko ofenzivo (poleti – novembra)
 - želeli zavzeti Kočevski Rog
 - streljanje talcev, ujetih partizanov, požiganje vasi, prebivalci odgnani v taborišča
- vodstvo OF in del partizanskih enot se umakne v Polhograjske Dolomite

Dolomitska izjava (po Polhograjskih Dolomitih)

- podpisale so jo ustanovne skupine OF
- utrditev premoči KPS v vodstvu OF
 - vzrok: krščanski socialisti in Sokoli se odrečejo ustanovitvi lastne politične stranke
 - * vse ustanovne članice OF razen KPS se odpovejo svoji politični samostojnosti v korist KPS
 - * KPS prevzema vodilno avantgardno vlogo v OF z obrazložitvijo, da je potrebno uveljaviti politično enotnost, zaradi lažje & uspešnejše obrambe proti okupatorju
 - * Kocbek je izjavo podpisal, saj bi ga drugače ustrelili, idejo je podpiral, verjel je, da dolomitska izjava vodi v večjo enotnost in da se bo po vojni vzpostavilo večstrankarstvo → SE NI
 - * KPS je s podpisom izjave pohitel, ker je na svetovnih bojiščih takrat prišlo do velikih sprememb (umik Italije & Nemčije iz S Afrike + zmage SZ na vzhodni fronti)
 - KPS mislila, da bo že čas za izvedbo revolucije (revolucije nato ni bilo še 2 leti)
 - zbor odposlancev slovenskega naroda (Kočevje, 1943)
 - **SNOO**
 - * na osvobojenem ozemlju so izvedli volitve in ustanovili Slovenski narodno osvobodilni odbor)
 - * SNOO se je nekako predstavljal kot vrhovno zakonodajno telo na Slovenskem s strani OF (kot parlament)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- vrhovni politični organ/plenum (predstavniki OF v njega imenovali svoje pripadnike)
- imenovali so tudi delegacijo za zasedanje AVNOJ-a v Jajcu
- 1. zasedanje SNOO (Črnomelj – 1944)
 - * 1. zasedanje SNOO → preimenovanje v Slovenski narodno osvobodilni svet (SNOS); ta je prevzel funkcijo dokončnega parlamenta, vse do volitev l. 1945
 - **SNOS**

Kolaboracija

- vzroki:
 - gospodarski
 - politični
 - eksistenčni (edini »dopustni/razumljiv« razlog)
 - nasilje VOSa
 - boj proti komunizmu
 - izkoriščanje vojnega stanja za lastno okoriščanje
- oblike:
 - politična (ustanovitev političnega sosveta v LJ)
 - gospodarska (poslovanje z Italijani)
 - kulturna (OF pozvala k kulturnemu molku; tisti, ki niso simpatizirali s partizani so še dalje nastopali itd.)
 - vojaška
 - * po nasilju VOSa v ljubljanski pokrajini, so začeli ustanavljati enote vaških straž (glavni pobudnik: cerkev), z namenom zaščititi lokalno prebivalstvo pred nasiljem VOSa in partizanov
 - * orožje vaškim stražam dali Italijani
 - * partizani so jih imenovali Bela garda

Skupine za obrambo (protikomunistične organizacije)

Bela garda(vaške straže) – partizani so jih imenovali bela garda

- ustanovljena julija 1942 v Št. Joštu nad Horjulom
- sodelovali z italijanskim okupatorjem v boju proti partizanom
- Italijani so jih vključili v prostovoljno protikomunistično milico (MVAC)

Plava garda(slovenski četniki) – partizani so jih im. plava garda

- kot vrhovnega poveljnika priznavajo kralja
- vojaški poveljnik: Draža Mihajlovič
- brez večje podpore, več je bilo belogardistov
- po kapitulaciji Italije izgubijo svojega zaveznika

Domobranci

- Leon Rupnik ustanovitelj in poveljnik domobrancev
- po kapitulaciji Italije
- prve enote začele nastajati jeseni 1943
 - Nemci sprejmejo pobudo za ustanovitev (zaradi pomanjkanja vojske)
 - najprej v Ljubljanski pokrajini, nato Primorskem in Gorenjskem
- do konca leta postanejo pomožne policijske enote pod nemškim poveljstvom (so jih oboroževali)
- domobranska zaprisega: 22.4.1944, za Bežigradom (Hitlerjev rd) – prisežejo, da se bodo borili proti komunizmu

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- zavezniki so domobranci šteli za kvizlinške enote – Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije že priznana kot del protifašistične koalicije
- imeli so podporo katoliške cerkve
 - ljubljanska jih podpira (škof Gregor Rozman)
 - mariborska škofija nevtralna

Odnos predvojnih političnih strank do okupacije

- umaknjeni v tujino, na ozemlje pod nadzorom VB
- stik s sodelavci v domovini vzpostavili iz Londona, jeseni 1941
- privolili v taktiko čakanja, niso želeli oboroženega odpora
- politični program slovenskih katoliških in liberalnih politikov (pred vojno JRZ in JNS) = londonske točke
 - predstavil dr. Alojzij Kuhar, novembra 1941
 - predstavljen na radiu BBC (zato londonske točke)
 - cilj: po narodnem načelu razširjena Slovenija kot del demokratične in federativno preurejene Kraljevine Jugoslavije z dinastijo Karađorđevićev
 - podobnost s temeljnimi točkami OF: samostojna država Slovenija v okviru Jugoslavije (federacija = zveza enakopravnih narodov)
 - razlika s temeljnimi točkami OF: po londonskih točkah Jugoslavija kraljevina (vodil kralj), v OF ni govora o obnovitvi kraljevine; londonske točke predvidevajo združitev z Bolgarijo
- nasprotja med voditelji OF in politiki v Londonu
 - OF je pred vojno vodila ilegalna komunistična stranka – legalne stranke zato ne želijo sodelovati z njimi
 - klerikalci v OF vidijo komunistično organizacijo
 - komunisti so se pripravljali na prevzem oblasti – ne želijo deliti z nikomer
 - Slovenci pripravljani na aktivni odpor, zaradi nezadovoljstva s kraljevino (kralj zapustil državo)
 - * Miha Krek veljal za naslednika Antona Korošca; bil predsednik Ljudske stranke

Slovenska zaveza

- marec 1942
- ustanovitelji: vodilni člani katoliške, liberalne, socialistične stranke
- vodja: Leon Rupnik
- odpor do OF, pričakovanje zmage protifašističnih sil
- begunsko vlado so priznavali kot zakonitega zastopnika Jugoslovanov
- razpadla po dveh letih – vzroki:
 - v delovanju ni bila homogena, pasivna
 - voditelji nezaupljivi drug do drugega

Kapitulacija Italije

- glavnina partizanskih enot se preseli na italijansko okupacijsko območje
- sodelujejo pri razoroževanju italijanske vojske
- dobijo težjo oborožitev – to jim omogoča obračun z nasprotnim političnim taborom
 - september 1943, Grčarice na Kočevskem: obračun s slovenskimi četniki
 - grad Turjak: obračun z vaško stražo
 - tisti, ki se uspejo rešiti po kapitulaciji Italije tvorijo jedro Slovenskega domobranstva
- novembra 1943 na konferenci v Teheranu Titove partizane priznajo kot sobojevnike proti nacistični Nemčiji

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- po kapitulaciji Italije v Jugoslaviji nastane veliko osvobojeno ozemlje

NOB – Narodnoosvobodilni boj

- vodja narodnoosvobodilnega boja: Josip Broz Tito
- partizansko gibanje
- KPJ – Komunistična partija Jugoslavije
- november 1942, Bihać (BiH): ustanovljen AVNOJ
 - Antifašistično veće narodnog oslobođenja Jugoslavije
 - slovensko PSNOJ = Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije
 - najvišje predstavniško telo odporniškega gibanja
- 29.11.1943, Jajce: drugo zasedanje AVNOJ-a
 - AVNOJ postane zameetek poveljne jugoslovanske skupščine
 - podrejena mu je bila NKOJ – Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije
 - njen predsednik Josip Broz Tito (podeli si naziv maršal)
 - na zasedanju so potrdili zahtevo vodstev Slovenije in Hrvaške po priključitvi Primorske k Jugoslaviji
 - kraljeva vlada v izgnanstvu in kralj Peter ne moreta zastopati jugoslovanskih narodov (odvzamejo jim vse funkcije) – njihovi predstavniki so organi osvobodilnega gibanja
 - poveljna Jugoslavija bi naj bila federacija = skupnost enakopravnih narodov
- partizani priznani kot sobojevniki – kraljeva vlada izgubi mesto edine zastopnice Jugoslavije v mednarodni javnosti
- SZ je ohranjala zvezo s KPJ
- tehcnica se obrne na stran partizanov – objavijo podatke, da se četniki borijo z okupatorjem proti partizanom
- Ivan Šubašić imenovan za novega predsednika jugoslovanske vlade (hrvaški politik)
- junij 1944, Vis: podpisan sporazum Tito-Šubašić
 - AVNOJ in NKOJ priznana kot začasna skupščina in vlada
- Nemci v ofenzivi 1943 zavzamejo velik del osvobojenega ozemlja
- Dolenjska (predvsem Bela krajina), Notranjska in Primorska pod nadzorom partizanov
- središče slovenskega osvobodilnega gibanja je postala Bela krajina
 - vodstvo se je pripravljalo na prevzem oblasti po vojni
- 19. in 20.2.1944, Črnomelj: Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS) – vloga zakonodajnega organa
- vlogo izvršilne oblasti opravlja predsedstvo SNOS
- legendarne bitke (vse v BiH – najhujši teren): Neretva (bitka za ranjence), Sutjeska, Drvar (desant)

Narodni odbor

- oktober 1944
- ustanovili so ga politiki slovenskih tradicionalnih strank
- nadaljeval delo in program Slovenske zaveze (ni imel vpliva na politično dogajanje), razglasijo se za parlament (SNOS + NO, dva)
- vodstvo Rupnikove pokrajinske uprave in Slovenskega domobranstva skušajo prepričati, naj opustijo pronemško politiko – neuspešno
- k temu pozivajo tudi politiki iz begunstva
 - po kapitulaciji Italije – ustanovljen **Protikomunistični odbor**
 - 1944 **Narodni odbor**
 - * protikomunistični odbor izgubil podporo slovenskih politikov iz tujine (Londona)
 - * distancirali so se tudi nekateri meščanski politiki znotraj Slovenije
 - * zato kasneje ustanovljen Narodni odbor:
 - o poskus obnovitve Slovenske zaveze
 - o razglasil se je za parlament (torej takrat 2 parlamenta: SNOS + NO)
 - * konec l. 1944 je NO sprejel narodno izjavo v kateri se je zavzel za obnovev Jugoslavije v katero bi bila vključena Zedinjena Slovenija (CELOTNO slovensko narodno ozemlje), na čelu naj bi bili Karadževići

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- * eden izmed ciljev tudi formacija vojaških enot, ki bi zaustavile jugoslovansko armado, ki se je pomikala iz Juga na Sever; počakali bi na Z zaveznike in v Sloveniji nato prevzeli oblast

Konec vojne

- 8. maj (15. maj 1945)
 - 8. : kapitulacija Nemčije
 - 15. : takrat so se boji na slovenskih tleh prenehali, zadnje nemške enote se predajo
- zmaga NO, poraz okupatorjev
 - * =zmaga partizanov, ne pa domobrancev ali belogardistov
 - * partizani so zasedli Trst, Celovško kotlino (danes ne spadata v okvir SLO)
 - o razlog: da se je jugoslovanska vojska umaknila iz teh območij, zaradi pritiska Z zaveznikov (ZDA, VB) – jasno jim je bilo, da bodo oblast v Jugoslaviji prevzeli komunisti; niso hoteli, da bi se komunizem preveč razširil na Z
- obračun z domobranci
 - umaknejo se na Koroško, skupaj nemško vojsko, civilisti, ki niso hoteli živeti pod vladavino komunistov
 - tam so bile britanske vojaške enote
 - zavezniki v protifašistični koaliciji so se dogovorili, da bodo kolaboracioniste vračali v matične države in jim tam sodili
 - zahodni zavezniki so domobrance in pripadnike vojske NDH predali jugoslovanskim oblastem
 - z njimi so ravnali surovo – številni izvensodni poboji
 - pobitih je bilo približno 12 000 slovenskih domobrancev
- katoliški in liberalni politiki so upali, da jih bosta VB in ZDA priznali kot zakonitega zastopnika Slovencev
- 3.5.1945, zborovanje v Ljubljani
 - člani Narodnega odbora se okličejo za predstavnike slovenske države
 - ZDA in VB pozovejo, naj s svojimi enotami zasedejo Slovenijo
 - med protifašistično opozicijo ni nobenega odziva – za legitimnega jugoslovanskega predstavnika so šteli vlado v Beogradu, s predsednikom Titom
- slovenski del novih oblasti je bil SNOS (oblast prevzame OF)
 - 5.5.1945 imenujejo Narodno vlado Slovenije
 - predsednik: Boris Kidrič (glavni organizator OF)
 - vlada imenovana v Ajdovščini (do vojne pripadala Kraljevini Italiji) – simbolno potrdijo zahtevo, da bo Jugoslavija po vojni zahtevala spremembo meja
- vključitev v poveljno Jugoslavijo
- Jugoslavija postane FLR – temelji nove države so bili postavljeni 29.11.1943 v Jajcu na II. zasedanju AVNOJ-a (Federativna ljudska republika Jugoslavija)

SLOVENCİ PO 2. SVETOVNI VOJNI

Socialistična federativna republika Jugoslavija

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- himna Hej, Slovani!
- slovenska himna Naprej zastave slave
- v letih 1946 – 1963 Ljudska republika Slovenija, zatem Socialistična republika
- 6 republik, zelo centralizirana
- FLRJ (1945 – 1963) → SFRJ (1963 – 1991)
- socialistična: opozarja na družbeno ureditev v državi (vlada delavski razred)
- federativna: zveza enakopravnih narodov; vsak narod ima svojo republiko, vlado, parlament, zastavo, grb, himno in svojo ustavo (v bistvu prepis zvezne ustave)
- republika: na čelu države je izvoljen predsednik (Tito – bil dosmrtni predsednik)
- 1980 oblast prevzelo zvezno predsedstvo
 - 9 članov: 6 za republike, 2 za avtonomni pokrajini, 1 predstavnik vojske
 - slovenski predstavnik Janez Drnovšek

Slovenci ob koncu vojne

- osvoboditev (15.5.1945)
- ljudje navdušeni, imeli svojo vojsko (partizani)
- vzpostavitev organov oblasti v Sloveniji:
 - SNOS (funkcija slovenskega parlamenta)
 - Narodna vlada (predsednik Boris Kidrič) – izvršilni organ

Položaj Slovencev v Jugoslaviji (U, 196 in 197)

- 196: jugoslovanizacija v pogledu jezika, srbski/srbohrvaški jezik v praksi
- 197: Slovenci nezadovoljni s centralizmom (Beograd), ki se je kazal tudi v znanstvenem delu, kulturni dejavnosti itd. (RTV Ljubljana, ne Slovenija)
- razlogi države za uvedbo centralizma: strah pred/nevarnost razpada (večnacionalnost), pozneje vojne, osamosvajanje držav
- razvila se je parola »Bratstvo & enotnost« (težili k povezavi med narodi)

3 glavni temelji povojne Jugoslavije:

- ZKJ = Zveza komunistov Jugoslavije (prej KPJ)
- JLA = Jugoslovanska ljudska armada
- Tito

6 zveznih republik

1. BiH (Sarajevo) – najbolj nacionalno mešana (Srbi, Hrvati, Bošnjaki)
2. Hrvaška (Zagreb) – poleg Hrvatov močna še srbska skupnost
3. Makedonija (Skopje) – v Z delu veliko albansko govorečega prebivalstva
4. Črna Gora (takrat Titograd, danes Podgorica)
5. Srbija (Beograd); dve avtonomni pokrajini:
 - Socialistična avtonomna pokrajina Kosovo (Priština) – poseben status zaradi močne albanske skupnosti
 - Vojvodina (Novi Sad) – še danes del Srbije, z določeno stopnjo avtonomije (Srbi, Madžari, Romuni, Hrvati, nekdanji Nemci)
6. Slovenija (Ljubljana)

Komunistična partija prevzame oblast

- oktobra 1944 se v Beograd preselijo organi nove oblasti
- Tito in Šubašić v Beogradu podpišeta nov sporazum: po vojni bodo izvedene demokratične volitve, o obliki vladavine po odločala ustavodajna skupščina

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- dilema monarhija/republika: po vojni država začasno Demokratična federativna Jugoslavija
- začasna vlada imenovana 7.3.1945, v Beogradu
- KPS je bila še vedno ilegalna
 - v Jugoslaviji postala najmočnejša stranka KPJ (njen del je bila tudi KPS)
 - ideologija temeljila na boljševiški, nastali v SZ
 - v SZ so del življenja prebili številni jugoslovanski komunistični voditelji, tudi Tito
 - nadzorovali so vojsko, tajno policijo, propagandni aparat
- namesto federativnosti se je krepil centralizem
 - Slovenci občutijo z razpustitvijo slovenske partizanske vojske, preoblikujejo se v Jugoslovansko armado
 - močna zagovornika centralizma: Edvard Kardelj in Boris Kidrič
- ustanovili so Ljudsko fronto Jugoslavije
 - glavno besedo so imeli komunisti
 - kot gibanje, s katerim bi zakrili cilje preureditve družbe v skladu s komunističnimi načeli
 - posebne varnostne enote, podrejene komunistom, so zapirale/pobijale sodelavce okupatorja
- priprave na volitve v Jugoslaviji (formalno obnovljeno večstrankarstvo)
 - AVNOJ se je preoblikoval v začasno skupščino, vanj so vključili veliko poslancev zadnjega parlamenta
 - absolutno večino so obdržali člani Ljudske fronte
 - preostale stranke niso imele možnost propagande političnih ciljev – medije je nadzorovala KPJ
 - tajna policija je politične nasprotnike zapirala, jim sodila, zastraševala
 - Ivan Šubašić in drugi ministri opozicije še pred volitvami izstopijo iz vlade (nedemokratične volitve)
- priprave na volitve v Sloveniji
 - KPS si je politični monopol s pomočjo OF zagotovila med vojno
 - OF se je vključila v Ljudsko fronto Jugoslavije
 - tradicionalne stranke niso niti skušale obnoviti svojega delovanja
 - OF ni bila več koalicija protifašističnih sil → enotna politična organizacija za uresničevanje ciljev KPS
- avgust 1945 – 3. zasedanje AVNOJ-a (Beograd)
 - zakon o ustavodajni skupščini
 - zakon o volilnih imenikih (veleposestniki, tovarnarji, tujci, kolaboranti,... niso smeli voliti)
 - zakon o volitvah
 - zakon o agrarni reformi
 - zakon o svobodi govora, tiska, veroizpovedi, društvih, ...
 - * AVNOJ je imel status parlamenta, vendar ni bil sestavljen na podlagi volitev
 - * bil je razširjen s predvojnimi poslanci, ki med vojno niso kolaborirali z okupatorjem
- začetek sistema LJUDSKE DEMOKRACIJE
 - začel se je uvajati po vojni
 - ljudje sicer dobijo občutek demokratičnega vpliva, a v bistvu ima moč še vedno le peščica ljudi
 - danes ta sistem: Kitajska, Severna Koreja

Volitve v narodno/ustavodajno skupščino

- 11.11.1945
- značilnosti volitev
 - splošna volilna pravica (prvič v zgodovini Slovenije in Jugoslavije so volile tudi ženske)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- volilna skrinjica
 - prva skrinjica za Ljudsko fronto (rdeča) – na začetku edina prijavljena, da bi volitve zgledale demokratično, dodajo še eno
 - druga skrinjica (črna) »za kralja«
- rezultat volitev: Ljudska fronta 88,6%
 - ocenjujejo, da bi tudi brez poneverb zmagala LF z 2/3 večino
 - v Titu in osvobodilnem boju so videli simbol zmage nad fašizmom in nacizmom
 - zaupali so obljubam o socialno pravičnejši prihodnosti
- 29.11.1945: razglasijo Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo (druga obletnica zasedanja AVNOJ)
- 30.1.1946 – 1. ustava spisana po vzoru ustave SZ (kopija)
- republiške ustave (vsaka republika svojo; 1 zvezna + republiške (prepis zvezne))
- popolno oblast prevzame KP (uradno je bil večstrankarski sistem odpravljen z ustavo leta 1963)

Značilnosti države

- uzakonjena republika, rodbina Karađorđevićev odstavljena
- politična moč v rokah peščice ljudi
- država zelo centralizirana (v nasprotju z uradnim federalizmom)
- federalne enote so se 1946 – 1963 imenovalе ljudske republike
- volitve v ustavodajno skupščino Ljudske republike Slovenije (oktober 1946)
 - sodelovala ena lista = OF
- prva slovenska ustava: 17.1.1947
 - uradna zastava in grb (U, 186)
 - izgubi svojo vojsko
- povsem centralizirano gospodarstvo
- več pristojnosti v šolstvu, kulturi, zdravstvu

Obračuni z nasprotniki

- podobni vzorci kot v SZ in NEM
- politično obračunavanje na sodiščih
- sodili so sodelavcem okupatorja, politikom, ki se niso želeli vključiti v OF
- glavno sredstvo za obračunavanje s političnimi nasprotniki (procesi spominjali na stalinistične v SZ)
- izvensodni poboji (domobranci, četniki, ustaši, ...) – ki so se borili proti med vojno oz. so celo kolaborirali z okupatorjem
 - ideološki, razredni, znotrajpartijski, dejanski nasprotniki
 - kaznjencem naložena kolektivna krivda, niso se mogli zagovarjati na sodiščih, ...
 - največ pokopališč: Kočevski Rog, Barbarin rov, Huda jama ...
- sodni procesi proti vojnim zločincem (generalu Leonu Rupniku, škofu Gregoriju Rožmanu, Draža Mihailović ...)
- ustanavljanje koncentracijskih in delovnih taborišč, izgon pripadnikov nemške manjšine, ...
 - Strniš pri Ptuj, Hrastovec, Studenci v MB, na Teherjah, v Filovcih,...
 - veliko duhovnikov, pripadnikov meščanskih družin (trgovci, obrtniki,...), Nemci, politični nasprotniki
- sodni procesi – sodišče narodne časti (božični proces l. 1945, daschauski proces, nagodetov proces, ...)
 - zoper Črtomira Godeta (in skupino ljudi okoli njega), ki je želel izvesti liberalizacijo slovenskega sistema (usmrtili)
- obračun z opozicijo znotraj partije
 - obračun z »Informbirojevci«

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- Edvard Kocbek (U, 186)
- OZNA (1946 – UDBA (tajna policija) in KOS (vojaška obveščevalna služba))

Odnos do Cerkve

- ločitev cerkve in države
- ukinitvev cerkvenih šol
- prekinitev karitativne dejavnosti (=dobrodelne)
- ukinitvev verouka v šolah
- izločitev teološke fakultete iz univerze
- zapiranje duhovnikov
- med l. 1952 in 1966 prekinjeni stiki z Vatikanom

Obnova

Razmere v Sloveniji po osvoboditvi

- materialna škoda (ceste, ...)
- porušene hiše in javne zgradbe
- uničeno gospodarstvo
- ogromno žrtev v človeštvu

Obnova dežele

- mednarodna pomoč UNRRA
- prostovoljno delo
- delovne akcije (gradnja cest, železnic, tovarn)
- mladinske delovne akcije
- prisilno delo političnih zapornikov
- delo potekalo ročno

Posledice

- gospodarska rast (prvo desetletje po vojni)
- porast ljudske morale
- okrepitev zaupanja v novo oblast
 - zaupanje se je povečalo
 - z novo oblastjo niso bili zadovoljni: Cerkev, tovarjarji//kmetje, ki so jim odvzeli objekte, ljudje tuje narodnosti, ki so jih deportirali

Agrarna reforma

- začeta 1945
- prvi ekonomsko-politični ukrep komunistične oblasti
- po načelu »zemljo tistemu, ki jo obdeluje« so razlastili stale lastnike (tujce, veleposestnike, velike kmete, neagrarne lastnike, cerkvene ustanove)
- med male kmete so razdelili obdelovalno zemljo
- večina gozdov ostala v lasti države
- reforma je razdrobila zemljiško posest, niso pridelovali potrebnih presežkov (ročno delo)

- kmetov največ → pridobiti jih na svojo stran = politični cilj za zagotovitev podpore in posledično oblasti

Zakona iz l. 1945 in 1953

- 1945: kmetje lahko obdelujejo največ 30 ha zemlje, cerkev pa 10ha (s tem so hoteli omejiti moč veleposestnikov)
- 1953
 - Jugoslavija je hotela izvesti kolektivizacijo (sovhozi, kolhozi) po vzoru SZ

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- začeli ustanavljati kmetijsko-delovne zadruga (KDZ, KOZA – kmetijsko-obdelovalna zadruga)
 - kolektivizacija ni uspela v začetku 50ih let, ker so se kmetje uprli
 - oblast l. 1953 zato obseg poenoti na 10ha zemlje (ravno dovolj, da je preživel, ohranil stik z zemljo, si privoščil mehanizacijo, kaj več pa si s tem ozemljem ni mogel pridobiti)
 - hkrati poddržavili tudi vse gradbene parcele, na katerih so nato začeli graditi mesta, svoje tovarne...
- pri nas prehod iz planskega v tržno gospodarstvo zato bil toliko lažji, saj so kmetje vedeli obdelovati zemljo, recimo na Madžarskem pa temu ni bilo tako
- reševanje viničarskega in kolonatskega odnosa
- pridelovalec je bil dotlej popolnoma podrejen lastniku posesti
 - omejili so pravice lastnikov, določili minimalno plačilo najemniku in družinskim članom, ki so delali na posesti
 - viničarski odnosi so se dotlej obdržali v Halozah in Slovenskih goricah
 - kolonat v Goriških brdih in na Koprskem
 - te odnose so odpravili leta 1953
- zaplembe (U, 188)
- * največ zaplenjene zemlje:
 - #1 nemška posest
 - #2 cerkvena posest
 - #3 veleposest
 - #4 sodne zaplembe (lastniki postavljeni pred sodišče/med vojno kolaborirali)
 - najmanjši delež: kmetje
- denacionalizacija
- Kaj se je s to zemljo zgodilo?
- #1 : zemlja podeljena; največ zase obdržala država (gozdovi, ...) – ¾ vse zemlje
 - #2 : zasebna; agrarni interesenti (partizani,...)
 - #3 : kolonisti; ljudi so preselili na območja od koder so izselili Nemce in Madžare
- kolonizacija opuščenih območij
- od tod so se ob koncu vojne izselili Nemci/jih je po vojni nasilno izselila jugoslovanska oblast (v Jalti sprejeto načelo o izseljevanju nemških manjšin)
 - v Jugoslaviji je najštevilčnejša nemška manjšina živela v Vojvodini, kamor so naselili več 10 000 družin (npr. iz zaostalih gorskih predelov)
 - kmetijstvo v ravnici niso obvladali – velik upad kmetijske proizvodnje
 - v Sloveniji s kolonizacijo poseljena Apaško polje in del Kočevskega
- kolektivizacija: državna posestva in kmetijske zadruga (do l. 1954 KDZ)
- naraščanje deleža polkmetov
- kmetija ne predstavlja edini vir zaslužka, ker so imeli premalo zemlje, da bi preživeli izključno od tega
- pomanjkanje hrane (obvezna oddaja, boni...)
- predvsem v mestih
 - obvezna oddaja hrane – kmet npr. prašiča ni smel zaklati doma, pridelek (meso) moral oddati ; »črni zakol« - klali na črno; Moj ata, socialistični kulak
 - boni – natančno izračunani

Nacionalizacija

- osnova nadaljnega razvoja: elektrifikacija in pospešena industrializacija
- takoj po vojni so začasno/trajno zasegli premoženje pobeglih ali izgnanih Nemcev/obsojenih ljudi zaradi sodelovanja z okupatorjem
- poddržavili so banke, zavarovalnice, delno promet, nekatere industrijske obrate
- nacionalizacija = prenos gospodarskih objektov iz zasebnega lastništva v lastništvo države
- prvi zakon o nacionalizaciji leta 1946, drugi 1948
 - država postala lastnica več kot 90% vsega premoženja

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- v rokah zasebnikov so ostale trgovine, obrtne delavnice in gozdovi
- tretja nacionalizacija 1958
 - poddržavili najemniška stanovanja in mestna zemljišča
- načini:
 - KONFISKACIJA (zaplemba)
 - SEKVESTACIJA (začasna uprava)
- novi upravitelji državnih obratov podrejeni politični volji oblasti, ne ekonomskim zakonitostim trga
 - zatrto podjetništvo
 - posledica: številne gospodarske napake
- posledice nacionalizacije:
 - zatrto podjetništvo (ni samoiniciativnosti)
 - plansko gospodarstvo
 - zakon o 5-letnem načrtu 1947 (razvoj industrije)
 - sprememba družbene in socialne podobe
- april 1947 sprejet petletni gospodarski načrt
 - sprejela skupščina
 - posnemanje sovjetskega gospodarskega sistema
 - največ investicij namenili gradnji elektrarn, obratov težke industrije (železarstvo, gradbena, kovinska in kemijska industrija,...)
 - zapostavljanje predelovalne industrije, blaga za široko porabo
 - vnaprej določeni vsi deli proizvodnega procesa: nabava, zaposlovanje, prodaja, cena, ...
 - gospodarski razvoj ni sledil povpraševanju na trgu – dogovorom v političnih krogih
- nazadovanje trgovine in kmetijstva
- kmetje so presežek pridelkov morali dajati državi po vnaprej določenih cenah
 - cene rasle počasi
 - presežke so skrivali, prodajali na črnem trgu
- rast števila zaposlenih v industriji in število prebivalcev v mestih
- investicije v manj razvite dele države (ne prinese rezultatov)
- razvitejši deli (Slovenija) bi si naj pomagali sami (dobijo manj investicij)

Informbirojevski spor

- INFORMBIRO ustanovljen leta 1947
 - vključene vse KP vzhodnoevropskih držav + KP ITA + KP FRA
 - cilj: nadzor SZ – monopolizacija, vsi vzhodnoevropski voditelji morali podrediti Stalinu, širjenje komunizma
- spor začel leta 1948 s SZ
- SZ prva komunistična država
 - nesporna voditeljica komunističnega sveta
 - na oblast pomagala številnim strankam

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- ji bile zveste, se postavile na njeno stran
- začetki spora segali v čas komunističnega prevrata v Jugoslaviji
 - KPJ si je sama izborila oblast
 - v nasprotju z drugimi vzhodnimi državami, tu ni bilo sovjetskih vojaških enot
 - Jugoslavija naj bi imela poseben status
- močno utrjen kult Titove osebnosti (edini komunistični vodja poleg Stalina, ki je samostojno vodil državo)
- SZ KPJ obtoži, da ne sledi ideji Marxa, Engelsa, Lenina in Stalina (prevzemajo zahodni način vodenja države) – začetek informirojevskega spora
 - SZ pošlje vojsko na mejo
 - prekinjeni diplomatski odnosi, gospodarske in druge pogodbe o sodelovanju
 - obstaja nevarnost napada držav vzhodnega bloka na Jugoslavijo
- Jugoslavija osamljena – z zahodnimi demokracija ni sodelovala že od vojne
- Tito in jugoslovansko vodstvo so se neuspešno trudili zgladiti spor (neuspešno)
- posledice spora:
 - politične
 - vojaške
 - gospodarske (U, 191)
 - drugačna vizija socializma
 - iskanje zaveznikov na Z, povezovanje z državami 3. sveta
- notranji obračuni
 - informbirojevci – ljudje, prepričani, da so kritike Informbiroja upravičene in da bi Jugoslavija morala ukloniti pritisku SZ
 - jugoslovansko vodstvo z njimi obračuna, pošlje v zapore, taborišča
 - taborišče na Golem otoku (za moške) in na Sv. Grgurju (za ženske)
 - skupaj zaprtih približno 16 000 informbirojevcev (predvsem Srbi, Črnogorci)
- Stalinova smrt l. 1953
 - * razmere se izboljšajo, stiki obnovljeni, oblast prevzame Hruščov

Samoupravljanje

- po informbirojevskem sporu iščejo nova zavezništva
- zaveznika najdejo pri ZDA in drugih zahodnih državah
 - v Jugoslaviji vidijo odpadnika od komunističnega bloka, ki ga je vredno podpirati in nagraditi
- Jugoslavija je v začetku 50. let dobila zahodno gospodarsko in vojaško pomoč – zato potrebno izvesti demokratične spremembe
- posnemanje sovjetskih vzorov zamenja sistem socialističnega samoupravljanja (Edvard Kardelj)
- oblast naj bi formalno prevzel delavski razred → geslo »Tovarne delavcem, zemljo kmetom.«

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- državno lastnino nad gospodarskimi obrati zamenja družbena
 - namesto državnih uradnikov, bi jo vodili izmed zaposlenih delavcev izvoljeni delavski sveti
 - volitve vanje so se začele 1950
- decentralizacija (prenos pravice odločanja na nižje upravne enote)
- 1952 preimenovane KPJ v Zvezo komunistov Jugoslavije (ZKJ)
 - ne več stranka na oblasti, temveč vodilna idejna sila (usmerja državo)
- 1953 Ljudska fronta Jugoslavije preimenovana v Socialistično zvezo delovnega ljudstva Jugoslavije (SZDLJ)
- praznjenje zaporov, koncentracijskih taborišč, manj sodnih preganjanj
- premagovanje gospodarske krize s pomočjo Z
- odstopijo od prisilne kolektivizacije v kmetijstvu
- odpravijo bone in živilske karte, omogočijo prost nakup proizvodov
- investiranje v vse panoge (ne le težko industrijo), predvsem predelovalno industrijo
 - proizvodnje izdelkov za široko porabo
 - dvigovanje življenjskega standarda
- ukinitvev AGITROPA (naloga nadzor)
 - večja kulturna svoboda
 - konec najostrejše cenzure
- zunanja politika
 - navezovanje stikov z V, Z, državami tretjega sveta
 - pobudnica gibanja neuvrščeni

Gospodarstvo

- izboljšanje gospodarskih razmer v začetki 50. let
- spremembe v gosp. strukturi
- zgrešene naložbe (javna infrastruktura, športni, kulturni objekti...)
 - * Jugoslavija živel predvsem na račun tuje pomoči
 - * ljudje pa imeli občutek, da imajo vsega dosti
- počasne gospodarske reforme (1958 1. stavka oz prekinitev dela) – neuspela gospodarska reforma leta 196, kljub začetnim uspehom
 - * politiki sploh niso razmišljali o opustitvi komunizma; prekinitev pomoči ZDA, znova povezovanje s SZ
- v 60. in 70. letih: krediti (zadolževanje v tujini), polna zaposlitev, socialna varnost, višja kakovost bivanja, sindikalni turizem, potrošništvo
- v 2. pol. 70. in 80. letih: velika zadolženost, gospodarska kriza, inflacija, brezposelnost, pomanjkanje osnovnih živil
 - * smrt Tita, slabšanje mednarodnih odnosov, izguba elektrike, uvedba bonov za motorje, traktorje, ... → za določeno količino goriva
 - * poskus rešitve krize: OI v Sarajevu → ekonomski polom
- nezadovoljstvo ljudi in razpad države

Nacionalno vprašanje

- »bratstvo in enotnost«
 - * v praksi ni vedno držalo
 - * največji problem: slabi odnosi med narodi (večnacionalna država)
 - * skušali reševati z narodnim unitarizmom in centralizmom
 - * neuspešna politika; prihajalo do obračunavanja med narodi
 - * vsaka republika posebej: navidezna avtonomija, vsaka svojo ustavo, politične organe itd.
 - * največji konflikt: Kosovo; med Albanci in Srbi
 - * Albanci: začeli priseljevati, visok naravni prirastek
 - * Srbi: Kosovo smatrajo kot zibelko Srbije, začeli odseljevati (zakaj?), nizki naravni prirastek
 - * Srbi albanskemu narodu odrekli številne pravice (jezikovne, kulturne)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- * 80. leta: pojav krize, prvi stečaji, brezposelnost, pomanjkanje, inflacija → to nezadovoljstvo se je začelo kazati z NACIONALIZMOM; pojavi se:
 - * srbski
 - * hrvaški
 - * tudi slovensko nacionalno gibanje
 - * Slovenci vedno imeli občutek, da v skupno blagajno prispevajo več kot dobivajo → nimajo koristi
 - * Makedonci in Bošnjaki → neodločeni ??
- razredno vprašaje pred nacionalnim
 - * zakrivalo
 - * Srbi vedno v ospredju (politiki,...)
- prvi mednacionalni spori konec 50. let
 - * eno so bile zvezne želje (na ravni celotne države), druge pa republiške (politiki so jih za svojo republiko postavljali v ospredje)
- odpor zoper centralizem (Slovenija)
 - * vodena iz Beograda
- nezadovoljstvo zaradi zveznih skladov za pomoč nerazvitim
- spori znotraj ZKJ (Džilas, Ranković (na čelu UDBE), Kardelj) – poleg Tita najp. politiki v Jugoslaviji
- menjavanje ustav (1946, 1963, 1974)
- večanje vpliva republik (Slo (skušala se vojaško osamosvojiti) – TO (ustanovile so se teritorialne obrambe)), pravico veta posameznih republik v Zboru republik in pokrajin
 - * l'91 je tako SLO imela že svoje voj. enote, določeno stopnjo oborožitve
 - * osnova slovenske vojske = TO

Partijski liberalizem

- * zagovorniki: predvsem mlajši politiki
- * konflikt → starejši politiki vs. mladi politiki
 - * starci: ustanovitelji države + Tito, Kardelj...
 - * pogled na vodenje se začne razlikovati
 - * skupno: komunizem
 - * zmagajo
 - * Kavčič se moral predčasno upokojiti, na Slovenskem je tako to gibanje potihnilo
 - * mladci: Kavčič
 - * zahtevali spremembe na gospodarskem področju; približevanje Z politiki
- PARTIJSKI LIBERALIZEM (še vedno ohranitev partijskega monopola)
- spor med starejšimi in mlajšimi politiki (zmaga starejših)
- avtocestna afera (Stane Kavčič)
 - * Jugoslavija najemala kredite pri mednarodnih bankah
 - * slovenski narodni vrh in Kavčič so zahtevali izgradnjo avtocest v SLO z denarjem iz sklada
 - * Beograd nasprotoval, saj bi ta denar naj bil namenjen razvoju manj razvitih držav
 - * posledica: odstop S. Kavčiča
- čistke med politiki in gospodarstveniki

Kultura

- cenzura – AGITPROP
 - * prvo desetletje cenzura podvržena AGITPROPU
 - * cenzura delovala v državi celotno obdobje
 - * podvrženi so ji bili predvsem umetniki
 - * svobodni umetniki so bili tisti, ki so delovali v skladu s pričakovanji, ostali bili zaprti, izgnani
 - * v petdesetih letih ukinejo
- vpliv sovjetske kulture (socialistični realizem)
- iskanje stika z zahodnim kulturnim svetom (70./80. leta) (jazz, punk, rock – Bele vrane, Mladi levi, Pankrti)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- dostopnost do kulturnih dobrin (knjižnice, kinoteke, kulturno umetniška društva, časopisi, radio, televizija...)
- šolstvo: 1958 – enotna OŠ, 1975 univerza v Mb, delavske univerze

Študentske demonstracije (Lj, Zagreb, Beograd)

- prvi protesti 1964 – ukinitve revije Perspektive
- upor proti socialnemu in političnemu zaostrovanju
- zahtevajo demokratizacijo države
- dejansko izvajanje samoupravljanja
- dosegli: izgradnjo dveh študentskih domov, višje štipendije, Radio Študent, en študentski poslanec v Skupščini
- proteste sebi v prid obrnil Tito

Osamosvojitve Slovenije – pot do samostojnosti

Kriza v Jugoslaviji v 80. Letih

1. gospodarska kriza
 - zadolženost v tujini
 - najprej jim sredstva dajejo ZDA, nato jih Jugoslavija začne zavračati
 - ZDA pred vojno želijo ohraniti enotno Jugoslavijo, da bi lahko širili svoj vpliv na Balkan (niso želeli nestabilnosti) → ne bi priznale samostojnosti Slovenije
 - posledice:
 - pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin, niso več sposobni odplačevati dolgov, brezposelnost, inflacija
 - številne stavke
 - zaviranje prehodov državne meje – da bi preprečili odtekanje denarja v tujino
 - pomanjkanje naftnih derivatov – ljudje so se lahko vozili le ob določenih dnevih (prizadet turizem, promet, storitve)
 - reševanje gospodarske krize
 - ustanovitev komisij za gospodarski in politični sistem – neuspešno
 - poskusi gospodarskih reform
 - druga polovica 80. let
 - Ante Marković: uvedel denar, vezan na šilinge in marke (uspešno pol leta, dokler ni prišlo do inflacije)
 - poskus reševanja gospodarske krize so bile tudi Olimpijske igre leta 1984
 - avto Yugo – slaba kvaliteta (tisti, ki so jih proizvajali za ameriški trg)

2. **Politična kriza**

- smrt Josipa Broza Tita (po smrti še vedno prisoten kult osebnosti)
- zamenja ga kolektivno predsedstvo
 - sestava: 8 članov – predstavniki republik in dveh avtonomnih pokrajin
 - zadnji slovenski predsednik k. predsedstva je bil Janez Drnovšek, povsem zadnji pa Stipe Mešič
- pojavijo se zahteve po demokratizaciji (začele so se v slovenskih kulturniških krogih)
- vprašanje položaja vojske – želijo zmanjšati vpliv oz. pristojnosti
- izstop Zveze komunistov Slovenije iz Zveze komunistov Jugoslavije (14. kongres ZKJ)
 - U, 206 (intervju) – Mikulić ne verjame, da bi disidenti lahko zlomili državo
 - disident = človek, ki se bori za politične spremembe (so jih zapirali, usmrtili)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- mednacionalni konflikti
 - vprašanje Albancev na Kosovem (ustava 1974)
 - Albanci večinsko prebivalstvo
 - Kosovo po ustavnih spremembah 1974 dobi večjo avtonomijo
 - Albanci so v demonstracijah (1981) zahtevali za Kosovo enak status kot so ga imele ostale republike – državno vodstvo se odzove z represijo (pošljejo vojsko, tanke)
 - prirejajo Mitinge resnice v podporo Srbom na Kosovem (srbski nacionalisti)
 - vzpon nacionalizmov
 - predvsem srbskega, ki ga je posebej Slobodan Milošević – vrhunec predstavlja govor ob 60-letnici vojne na Kosovem
 - nacionalizem prenesen v vsakdanje življenje (npr. športni dogodki – navijači)

Slovenski pogled na krizo v Jugoslaviji

- ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije
 - podpirajo alternativna gibanja, mirovniško, ekološko, za pravice istospolnih,...
 - o krizi pišejo književniki, profesorji, humanisti, družboslovci
 - dela o dotedanjih tabujih (povojni poboji, stalinistični sodni procesi v Jugoslaviji, o Golem otoku,...)
 - mesečnik Nova revija (od 1982), Perspektive, mladinske in študentske revije
 - študentsko gibanje, ekološko gibanje (jedrska varnost, nuklearna Krško), mirovniško gibanje
- 1986 na vodilno mesto v ZKS pride Milan Kučan
- marec 1987: objavljeni Prispevki za slovenski nacionalni program v 57. št Nove revije
 - Slovenija mora postati demokratična večstrankarska država suverena slovenskega naroda
 - ne omenjajo Jugoslavije (da bi živeli v okviru le-te)
 - stališča v Jugoslaviji ocenili kot nesprejemljiva

Demokratizacija Slovenije

- 1987 predlogi sprememb ustave SFRJ
- predlog nove slovenske ustave predstavljen 1988
 - pišejo le še o Republiki Sloveniji (ne socialistični)
 - zahteva po odpravi monopolnega položaja ZKS
 - Slovenija sodobna parlamentarna demokracija
- proces proti četverici 1988
 - sodelavci revije Mladina, ki je najbolj kritično in provokativno pisala o občutljivih političnih temah
 - Janez Janša, David Tasič, Franci Zavrl, Ivan Borštner
 - v znamenje protesta zaradi procesa četverici Ivan Bavčar organiziral Odbor za varstvo človekovih pravic (prvi odbor v Ljutomeru)
 - množični protesti pred vojaškim zaporom v LJ – ljudje sojenje četverici razumeli kot nasprotovanje demokratizaciji Slovenije
- 1988 – 1989 ustanavljanje novih političnih strank (prve po 1945)
- sprememba slovenske ustave 1989
 - sicer nasprotovanje drugih republik
 - nič več privilegirana vloga ZKS
 - zagotovljena svoboda združevanja, tiska – odprta pot za prve volitve
- ZKS 1990 izstopi iz ZKJ
- januarja 1990 razpisane prve slovenske večstrankarske volitve
 - potekale aprila
 - opozicijske stranke so se združile v Demos (Demokratična opozicija Slovenije)
 - Demos je vodil Jože Pučnik (nekdanji politični zapornik in disident; letališče), dobili so večino v parlamentu, mandat za sestavo nove vlade

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- predsednik vlade Lojze Peterle

Osamosvajanje Slovenije

- cilj Demosa – osamosvojitve Slovenije
- Slovenija zveznim oblastem ponudi koncept ohlapne federacije (konfederacije)
 - nasprotovanje Miloševića, vodstva jugoslovanske vojske
- slovenska skupščina se odloči za plebiscit
 - po pravici naroda do samoodločbe
 - 23.12.1990, 88,5% vseh volilnih upravičencev se je odločilo za samostojno Slovenijo
 - izid pomenil, da je vlada Lojzeta Peterleta morala pripraviti osamosvojitveno zakonodajo

Vojna za Slovenijo

- oboroževanje
 - generalštab JLA 1990 odpelje orožje TO v skladišča pod nadzorom JLA
 - poveljniki nekaterih štabov v SLO obdržijo vsaj nekaj orožja
 - MSNZ – Manevrska struktura narodne zaščite → nastanek tega spodbudi odpor proti izročanju orožja
 - MSNZ skrivna organizacija, podprla sta jo Janez Janša (obrambni minister) in Igor Bavčar (zunanji minister)
 - jeseni 1990 slovenska oblast prevzela popolno oblast nad TO
 - marca 1991 Slovenija prenehala pošiljati fante v JLA, naborniki so se usposabljali v TO
- 25. junija 1991 razglašena neodvisnost Slovenije (sprejem temeljnega akta o ustanovitvi samostojne Slovenije, sprejel parlament)
- 27. junija 1991 začetek premikov JLA
 - cilj: mejni prehodi
 - ponovna vzpostavitev suverenosti SFRJ
 - začetek 10-dnevne vojne za Slovenijo
 - slovenski politiki so se skušali dogovoriti na miren način – neuspešno
 - JLA nepripravljena na odpor slovenskih obrambnih sil – vojaki so se predajali, dezertirali, niso vedeli za kaj/proti komu se borijo
- posredovanje Evropske skupnosti
 - konferenca na Brionih, 7. julij 1991
 - predstavniki ES, Slovenije, Hrvaške in jugoslovanskih zveznih oblasti
 - sprejetje Brionske deklaracije: takojšnje premirje, sklep o umiku vojske v vojašnice, za 3 mesece preloženi osamosvojitveni ukrepi
 - prvi dokument, ki je upoštevali RS kot enakopravno državo

Republika Slovenija

- 23.12.1991 sprejetje Ustave RS
- zakonodajno oblast predstavlja 90-članski državni zbor (volijo polnopravni volivci)
- volitve po proporcionalnem sistemu
- prve volitve v skladu z novo ustavo leta 1992 (odtlej vse na 4 leta)
- državni zbor voli vlado RS
 - najmočnejša stranka prvega 10letja Liberalna demokracija Slovenije (predsednik Janez Drnovšek)
- predsednik republike
 - predstavlja državo v mednarodni javnosti
 - mandat 5 let
 - prve predsedniške volitve decembra 1992: Milan Kučan (izvoljen 2x zapored)
 - 2002 – 2007 Janez Drnovšek
 - 2007 – 2012 Danilo Türk

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- 7.10.1991 dobimo svojo denarno enoto, slovenski tolar
 - sprva uporabljeni boni, 1994 pravi denar
- priznavanje neodvisnosti Slovenije
 - najprej priznale Hrvaška in baltske države
 - ES priznala 15.1.1992
 - priznale še ZDA, Rusija, Kitajska → pogoj za sprejem v OZN (22.5.1992)
- TO se 1995 preimenuje v Slovensko vojsko
- 1.5.2004 članica EU in NATA, 1.1.2007 evro

- SLO danes
 - * vprašanje meja s HR
 - * JZ SLO; reka Dragonja
 - * Hotiza; reka Mura
 - * članica OZN, EU, NATO
 - * 2 manjšini (avtohtoni); U, 227, 229
 - * pravice: dvojezičnost, pravice pri uradovanju, po 1 predstavnik v parlamentu
 - * bili tam od začetka, ne pa priseljeni k nam kot HR, SRB
 - * ureditev: republika, parlamentarni sistem
 - * Nemci v SLO; po 2.sv. v Jugoslaviji niso bili zaželeni, zato drastičen upad

Boji za meje

- stare monarhije propadle
- Wilson je zagovarjal naj bi nacionalna in politična meja bili skladni (neuresničeno)
- meje določene na pariški mirovni konferenci
- zahodno mejo bi naj rešili državi sami
- za Slovence pomembni saint-germainška in trianonska pogodba (stari zapiski)
 - Zahodna meja
- po prvi svetovni vojni ITA začela zasedati ozemlja, ki so ji pripadla po londonskem sporazumu (1915), podpirata jo VB in FRA
- Jugoslavija in ITA članici antante – bi se morali sami dogovoriti o meji
 - Jugoslavija se je sklicevala na pravico o samoodločbi narodov
 - ITA sklicevala na obljube zaveznic
- 12.10.1920 rapalska pogodba
 - italijansko letovišče Rapallo
 - kot vmesna nevtralna državica bi morala ostati Reka (Rijeka, pod nadzorom DN)
 - 1924 tudi Reka pripadla ITA (vodil d'Annunzio)
 - za mejo je ostalo okoli 340 000 Slovencev, 160 000 Slovencev, Trst in Gorica
- odnos Italijanov do slovenske manjšine
 - zatiranje kulturnega in političnega delovanja
 - pritisk okrepljen v obdobju fašizma (od 1922)
 - izselilo se je 50 do 60 tisoč Slovencev (v Jugoslavijo, tujino)
- organizacija TIGR
 - Trst, Istra, Gorica, Reka
 - na nasilje Italijanov odgovorijo z nasiljem, atentati, požigi italijanski šol/uradov
 - Italijani vztrajno iskali sodelavce Tigra
 - na tržaškem procesu 4 obsojeni na smrt in ustreljeni
- Primorci so se pridružili partizanskim enotam

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- Severna meja
- po razglasitvi samostojne Države SHS pride do bojev med Slovenci in Nemci
 - Slovenci se sklicujejo na samoodločbo naroda (državne meje približane etičnim)
 - Nemci želeli ohraniti celotno Koroško, velik del južne Štajerske
- general Rudolf Maister z vojaško akcijo prostovoljcev prevzel oblast v Mariboru, vzpostavil mejo (kasneje postala državna)
 - nov. 1918 Narodni svet za Štajersko
 - na Štajerskem so se zavedali da je ob koncu vojne potrebna močna vojaška akcija, ki bo zagotovila J Štajersko Državi/Kraljevini SHS
 - zato je Narodni svet za Štajersko povišal majorja R. Maistra v čin generala
 - s tem je bil povzdignjen nas vso ostalo vojaštvo v mestu; podrejeni so bili vsi nem./polj. častniki v MB
 - general je nato izdal ukaz o mobilizaciji → odziv: 3000 prostovoljcev, kljub pravkar končani vojni
- general Rudolf Maister 23.11.1918
 - izda ukaz za zasedbo MB (kjer se je takrat vzporedno s slovensko oblastjo vzpostavljala nemška oblast)
 - R.M. je tako nemško gardo razorožil in razglasil slovensko prevlado nad mestom
 - slovenski vojaki so zasedli Špilje, Cmurek, Radgono (vodil jih je oficir Benedikt Zeilhofer)
 - kasneje sledijo ukazi po zasedbi Koroške, nato še tudi Prekmurja
 - prostovoljci so zasedli ozemlje S od reke Mure (Avst. Radgono, ... - vse do februarja, takrat se org. avstrijski prostovoljci pod vodstvom Johanna Mikla)
- Franjo Malgaj, Alfred Lavrič (+ R.M. - 3 najp.)
 - s Štajerske premaknili tudi na Koroško
 - problem: slo. prostovoljci takrat še niso imeli podpore jugo. vojske
 - konec marca je prišla razmejitvena komisija (Američan in Francoz)
 - veliko snega tisto zimo
 - peljala sta se po mestih (nemško govoreča), v odročna mesta zaradi snega nista mogla, zato črta po Karavankah
 - po že postavljeni markacijski črti → nova vojaška akcija, ko prodrejo vse do Celovca, so iz Pariza rekli, da naj se pomaknejo nazaj do Drave, tam nato ostali vse do plebiscita
- na mirovni konferenci v Parizu so se odločili, da naj na Koroškem prebivalci sami odločijo kje želijo živeti
 - najprej bi naj glasovali v južni coni A plebiscitnega območja (če bi večinoma glasovali za Državo SHS bi plebiscit izvedli še v coni B)
 - 10.10.1920 59% glasuje za Avstrijo (čeprav so tu večinoma živeli Slovenci)
 - vzrok: ekonomsko bolj vezani na Celovec in Avstrijo, slaba skrb pod jugoslovansko upravo, uspešnejša nemška propaganda
 - celotna Koroška pripade Jugoslaviji
- vprašanje Štajerske (F. Kovačič)
 - * duhovnik, eden izmed glavnih strokovnjakov, ki je dokazoval, da v J Štajerski živijo Slovenci
 - * reševali na pariški mirovni konferenci

Prekmurje

- * edini svetli primer glede določanja meja
- * meja stoletja potekala po reki Muri
- * po 1. sv. vojni: narodni osvob. najdejo zatočišče v Ljutomeru in načrtujejo akcijo

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- 1919 – izbruh komunistične revolucije na Madžarskem
 - boljševiki vdrejo tudi v Prekmurje
- 29.5.1919 – Murska republika (razglasi Vilmoš Tkalec)
 - komunistična država
 - obstajala kratki čas
 - na pariški mirovni konferenci so se zbal, da se bo komunizem širil proti Z, zato so dovolili Jugoslovanski vojski, da je zasedla Prekmurje
- 1.8.1919 – zasedba Prekmurja
- 17.8.1919 – civilna uprava (vojska v Beltincih dala civilni upravi oblast)
- pariška mirovna konferenca (Matija Slavič)
 - na konferenci zadolžen za dokazovanje, da v Prekmurju živijo Slovenci, podobno kot Kovačič
 - napisal pomembno razpravo
- 4.6.1920 – Trianon
 - trianonska pogodba – Prekmurje uradno pripade Jugoslaviji

Slovenci v zamejstvu

Slovenci v Italiji

- italijanski nacionalizem (Italia irredenta)
- gibanje za združitev vseh ozemelj, kjer živijo IT
- 340.000 (30% vsega naroda)
- fašizem – jedro v Trstu (protoliberalizem, protisocializem, nacionalizem, močna država)
- močno izseljevanje Slovencev (50.000 – 60.000)
- vloga duhovščine (Zbor svečnikov sv. Pavla)
- TIGR: 1. (1930) in 2. (1941) tržaški proces
 - Trst, Istra, Gorica, Reka
 - TIGR= 1. protifašistična org. v Evropi
 - namen: boj proti IT nacionalizmu, fašizmu, nasilju; opozoriti svetovno javnost na nevdržan položaj
 - posledica: ustrelili 4 člane

Slovenci v Avstriji

- prisilna asimilacija
- društva, časopisi, polit. org., šole
- 1398 – priključitev Avstrije k Nemčiji
 - izseljevanje Slovencev
 - Avstrijci se niso držali obljub Slovincem, ki so jim jih dali, če bodo ostali v njihovi državi

Slovenci na Madžarskem

- Porabje (Monošter)
 - ekonomsko zelo zapostavljena in odmaknjena pokrajina
- vendska teorija
 - Madžari govorijo, da v Prekmurju ne živijo Slovenci, ampak Vandali, Vendeti, neko drugo ljudstvo, ki ga je treba madžarizirati

Boj za meje po 2. sv. vojni

- devinski sporazum (20.6.1945)

RAZVOJ SLOVENSKEGA NARODA V 20. STOLETJU

- * jugoslovanska vojska zasedla Celovec in Trst → Z zavezniki jo prisilijo, da se umakne do Karavank zaradi strahu pred širitvijo komunizma
- Julijska krajina (sporno ozemlje) (cono A (nadzor VB, ZDA), cona B, Morganova linija) – U, 223-224
 - * glej prejšnje zapiske
- pariška mirovna konferenca 1947
 - * cona B in del cone A pripade Jugoslaviji, preostanek cone A pripade ITA – za Slovence najbolj travmatična izguba Gorice → protiutež: Nova Gorica
 - * na konferenci se niso mogli dogovoriti za Trst
- * Jugoslavija predlagala: Trst + okolica → 7. jugoslovanska republika
- * Francozi predlagali: ustanovitev Svobodnega tržaškega ozemlja – »tamponska cona«

Tržaško vprašanje

Pojavi se po drugi svetovni vojni, ko Italija zahteva rapalsko mejo, Jugoslavija pa narodnostno mejo. Zaradi komunizma v Jugoslaviji so zavezniki bolj naklonjeni Italiji. Mejo določijo leta 1954 z londonskim sporazumom, tako da del Slovencev ostane v Italiji, del Italijanov pa v Jugoslaviji.

- 1945 (42 dni je Trst zasedala Jugoslovanska vojna)
- 20. 6. 1945 – Devinski sporazum
 - Julijsko krajino so po t.i. Morganovi črti razdelili na zahodno cono A (pod vojaško upravo Angloameričanov) in vzhodno cono B (Vojaška uprava Jugoslovanske armade)
- 1947 STO = Svobodno tržaško ozemlje
 - na narodnostno najbolj mešanem območju
 - naj bi bilo pod nadzorom Varnostnega sveta OZN
 - uradna jezika italijanski in slovenski (tudi hrvaški ponekod)
 - obala Jadranskega morja (Devin – Novigrad) z ozkim zaledjem (738 km²)
 - razdeljeno na cono A in cono B; neuspešni pri dogovarjanju (npr za guvernerja)
- 1953 višek tržaške krize
 - zahodni zavezniki so se enostransko odločili, da bodo upravo v coni A STO predali Italiji
 - na to dejanje Jugoslavija odgovori z delno mobilizacijo vojske, jo pošlje na meje z Italijo in STO
 - pričnejo se pogovori z obema stranema o rešitvi vprašanja
- 1954 londonski memorandum (Memorandum o soglasju)
 - cona A STO: Trst in okolica → priključitev Italiji
 - cona B STO: slovenska in hrvaška Istra → priključitev Jugoslaviji (dobi Koper – izhod na morje)
- 1975 – osimski sporazum
 - 10.11.1975, Osimo (Italija)
 - spoštovanje manjšinskih pravic
 - določili natančno mejo med Jugoslavijo in Italijo

Koroško vprašanje

- avstrijska državna pogodba 1955
- 7. člen
- položaj slovenske manjšine v Avstriji

Slovenci na Madžarskem

Slovenci v državah bivše Jugoslavije

Slovenci po svetu (Zakaj so se Slovenci po 2. sv. vojni selili iz domovine?)